Мы бідны, уж з діда, прадіда,
То духом хоц будме богаты!
І чести не дайме здоптати,
А віры не зломит нам біда!
(Русенко)

ISSN 1508-5104

DWUMIESIĘCZNIK

СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ

STOWARZYSZENIE ŁEMKÓW

LEMKO ASSOCIATION

Бесіда

ДВОМІСЯЧНИК * РІК XV, Нр 2 (71) МАРЕЦ - КВІТЕН 2003 * КРЕНИЦЯ ЛҐНИЦЯ

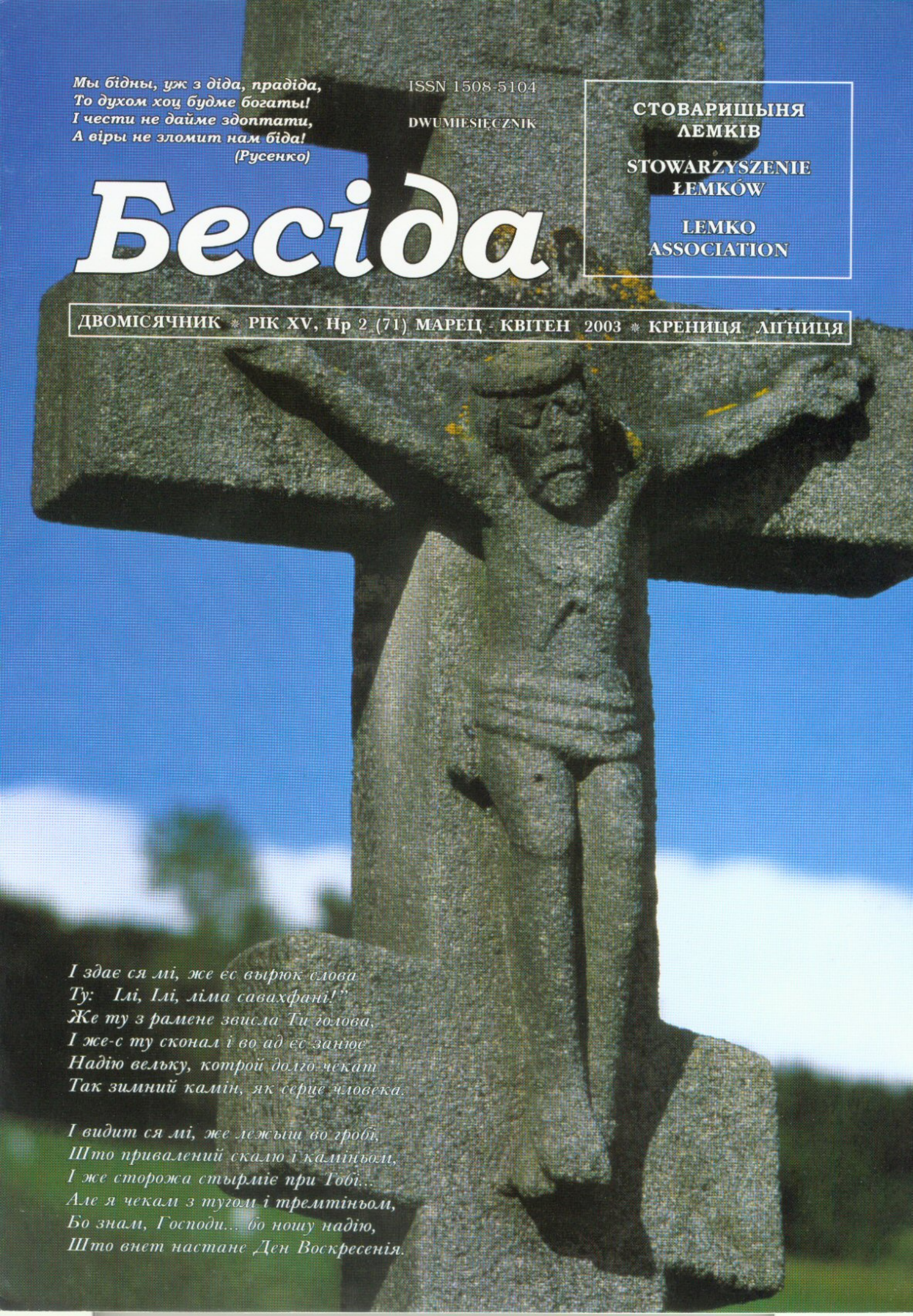

І здає ся мі, же єс вырюк слова
Ту: Ілі, Ілі, ліма савахфані!"
Же ту з рамене звисла Ти голова,
І же-с ту сконал і во ад єс занюс
Надію вельку, котрой долго чекат
Так зимний камін, як серце чловека.

І видит ся мі, же лежыш во гробі,
Што привалений скалю і каміньом,
І же сторожа стырміє при Тобі...
Але я чекам з тугом і трелтіньом,
Бо знам, Господи... бо ношу надію,
Што внет настане Ден Воскресенія.

Бесіда

Часопис Головного Заряду Стоваришыня Лемків

выходит од 1989 рока

посвячений збережыню істориї, культуры і языка Лемків

інформуючий о жыттю нашой і братніх нам суспільностя

плекаючий вірні надії прадідів і вітців

В *Бесіді* почуєш смак рідного слова, такого, як передати го треба Твоїм дітям і внукам

Будь співучастником і співтворцьом *Бесіды*, бесідуй з *Бесідом*

Бесідуй, рад, гвар, повідай! Тоалы АЕМ будеш собом і шанувати тя будут Люде

Чытай *Бесіду* Внуку і Діду!

Судовий процес в Ужгороді мал великій резонанс. Присяжны узнали обоіх обвиненых виннымa і засудили Василя Маняка на дожывотя, а Поланю Гардубей за спілучаст – на 12 років вязниці. Тота історія справила велике вражыня на знаменитого ческого писменника Кареля Чапка, знаного во сьвіті зо своіх оповідань (...). О штырі тыжні по горячых шлідах написал він повіст „Гордубаль".

Александер Гаврош, *Закарпатска трагедия*, стор. 8-9

(...) Так як Велия, як Рождество Христове, одколи сігат (і не сігат) памят предків, были все. І все были коляды. В рідній хыжи, дворі, селі, в рідній земли. А же Руска Бурса то тіж наша рідніст, пришла і гу ній, ци радше по должезных роках вернула – коляда. Стара, сива руска, лемківска коляда.

Петро Трохановскій, *Бурсяне колядуваня*, стор. 12-13

(...) Знаме (...), головні на основі біографій відомых особистости з лемківского сьвіта і літерацкых переказів, што во вчаснійшым періоді молоды Лемкы для здобытя знань керували ся переважні на Угорску Русь, найперше до Подолинця, а пізнійше до Пряшова, Кошыц, Ужгорода. Вельох лемківскых гімнаяиялістів однотувано тіж пред 1867 роком в стінах перемышльской гімназиі. Молодіж з мушыньского ключа в XIX столітю вчыла ся головні в сандецкій гімназиі.

Олена Дуць-Файфер. *Культура Лемковины...*, ст. 19-21

Полудне пришло скоро. Горячо ся зробило як в літі. Пасувало бы старинным звычайом сісти до ідла, але не мал зо собом ничого, ани му нихто нич не вынюс. Завзял ся. Іщы пооре, час якісий без престанку, а потим піде домів.

Потяг скыбу до самого ліса і товды - одкальси ся взял хлопец. Мал може з вісем років. Зачал ся призерати його роботі.

Ярослав Горощак, *Полудньове ораня*, стор. 24-25

— Дохторы вшытки єднакови. Повідают єдно, а выходит інакше. Я знам, же гмру, а ты ся ожениш. Но, лем смот-ся за мойом могилом. Іщы не забывай квіточки поставити.

— Та ты што? — одповів єм. — Я замовлю найгардіши вінец з жывих хризантем. На чорних смужках злотыми літерами зроблю барз ладни, ласкави напис.

Феня Фенканин-Рудакевич, *Моральна підтримка*, ст. 27

На передній стороні окладинкы – *Розпятя*, Бортне, поч. XX ст. нар.арт. Василь Грацонь, фото: Ґражына і Зигмунт Маліновскы

На задній стороні окладинкы – Церков Св. Архістр. Михаіла во Фльоринці, фото: Семан Барна

Новины – не новины не лем з Лемковины

♦ 3 січня, двома концертами в Навойовій (в Комплексі Рільничых Шкіл і в костелі) розпочал цикль різдвяных концертів Молодіжний Єпархіяльний Хор „Ірмос", під ведіньом п. Маріянны Ярой. Остатній концерт з того циклю хор дал 26 січня в Горлицях.

„Ірмос" на І Медженародным Бієнале Лемківской/Русиньской Культуры в Кренициі – май 2000 рік.

♦ 7 січня, в перший ден Різдвяных Свят загальнокрайовий II Програм TVP выемітувал обшырний репортаж презентуючий рідвяны традиції Підляшя, Вармії (переселенців – Українців) та Лемковины, яку репрезентувала креницка православна парафія – через вечырнє богослужыня, колядників і святочну стрічу на плебанії.

♦ 12 січня, в рамах акциї „Оркестра Святочной Помочы" выступил, на краківскым рынку лемківскій фольковий ансамбль „Серенча". Видіти і слухати, серед інчых, мож го было і посередництвом 3 Програму TVP.

♦ 13 січня Кружок Стовариша Лемків в Лігниці організував новорічний баль. Тіж в Лігниці, того самого дня, о тым самым часі подібний баль організував Лемківскій Ансамбль Пісні і Танця „Кычера". ...Кед бы зложыл баль на баль - было бы уж кавалец стіны... А – на поважні – і там, і тым было полно люди. This is O.K.!

Новий 2003 Рік торжественно витано тіж в Горлицях і Креници, як і в інчых місцях краю і сьвіта, кади розтратил ся (але не затратил!) нарід наш.

♦ 19 січня, в саноцкій Кафедрі Св. Тройці і на ріці Сан, традиційні, але іщы барже велелюдні (неділя) святкувано під проводом Владыкы Адама праздник Йордану. Сто парудесят кілометрів ниже, в Перемышли – під проводом Владыкы Івана посвячено воды Сану в грекокатолицкій конфесиі.

♦ 19 січня, уж по дванадцятий раз в Сташыні під Выгорлятом організувано концерт коляд і різдвяного представліня, на тот раз авторства Штефана Сухого. Ініціатором шторічного концерту є місцевий православний священник – о. Йоан Ґлиганич.

♦ 22 січня в грекокатолицкій церкви в Креници одбыло ся в рамах Тыжня Молитв о Єдність Християн екуменічне богослужыня. Молили ся враз штырі християньскы спільноты: грекокатолицка, евангелицка, православна і римокатолицка. Подібны богослужыня – з участю нашых обох конфесий – одбыли ся в Горлицях і в Саноку (якій званий бывать екуменічном столицьом Підкарпатя) та на Західніх Землях.

♦ 24 січня в креницкій Головній Пияльни при нагоді концерту лавреатів Перегляду Колядничых Груп, котрий одбыл ся 17 січня в Теличы, выступил з колядами – як запрошений гість – церковний хор Православной Парафії в Креници.

♦ 6 лютого Русиньска Оброда, посередництвом свойой Ведучой, Анны Кузмяковой зложыла членам Головной Редакциї Народовостьово-етнічного Програму Словацкого Радия протестацийне писмо в звязку з замірom Дирекциї СР пренести з економічных (?) причын осередок спомненой Редакциї з Пряшова до Кошыц.

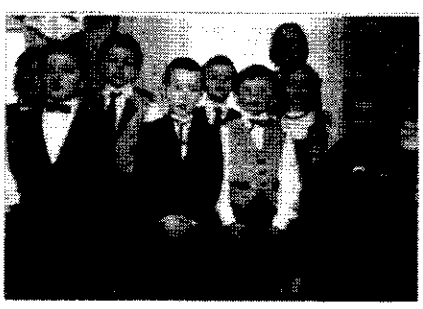

Колядуют наймолодшы горличане.

♦ 9 лютого – в недільний, остатній ден шкільных зимовых ферий – в горлицкій Рускій Бурсі, за паролітньом уж традицийом, організувано діточе колядуваня. Выступили діти з Гладышова і околиц, Устя Руского, Горлиці і Креници (шырше – на ст. 12-13).

♦ 15 лютого в Кракові обрадував Заряд і Рада Фундациї „РУТЕНІКА". Найціннійшом відомістю з актуальных старань Фундациї ест заплянуваний на липец (в Словациї) медженародний літній табір для школярів. Маме 30 місц для учеників лемківского языка і 10 для практыкантів студентів і опікунів.

Янек Куронь на лекциї лемківского.

♦ 15 лютого в просторній сали горлицкой православной плебанії першу свою акцию – „пущаньову" забаву організували члены Лемківской Молодіжной Організациї „ЯР". Приіхати на забаву не пожалували труду і молоды Лемкы зо Західніх Земель.

♦ 16 лютого в своій сідибі в Лігниці обрадував Головний Заряд Стовариша Лемків. Бесідувано о приготовліннях до IV Конгресу нашой організациї. Зобраны обізріли тіж пробну версию фільму Андрия Копчы *Акция „Вісла"*.

♦ 19 лютого в Горлицях засідала Комісія Едукациї(...) Рады Горлицкого Повіту. Участ взяли і представителі Обєднаня Лемків – Штефан Гладик і Богдан Салей та Стовариша Лемків – Дануta Дзюбина і Петро Трохановскій, учытелі лемківского языка в Гладышові і Креници.

♦ 26 лютого члены Академічного Сенату Пряшівского Університету выбрали нового ректора. Остал ним проф. Франтішек Мігіна. Деканом Факультету Гуманістичных і Природных Наук ПУ, на якым є Одділіня Русиньского Языка і Культуры, выбрано проф. Івана Бернасовского.

Obrony nie było

Wczoraj prawosławni z Gorlic zdjęli dzwon przy kościele w Bereście koło Krynicy i przewieźli do siebie. (...)

Zanosiło się na „obronę dzwonu", jak zapowiadali niektórzy mieszkańcy Berestu, ale „gorące głowy" ostudził list bpa Wiktora Skworca. W specjalnym piśmie, skierowanym do proboszcza Berestu, ordynariusz tarnowski napisał, że zwrot dzwonu prawosławnym „jest to krok, który dyktuje sprawiedliwość, bowiem wspomniany dzwon, jak stwierdziła specjalna komisja kurialna, jest tym, który został ufundowany przez wspólnotę prawosławną dla cerkwi w Piorunce".

(...) Przed kilkoma miesiącami potomek donatorów dzwonu z USA prosił proboszcza parafii prawosławnej w Gorlicach o upomnienie się o prawosławny dzwon w Bereście, a wczoraj był finał tych starań. Wbrew zapowiedziom – nie było obrony dzwonu. (HSZ, *Gazeta Krakowska*, 20 listopada 2002)

Promowali kulturę i języki Europy

Z inicjatywy szkolnego Klubu Europejskiego I LO im. Bpa Marcina Kromera w Gorlicach, którym opiekuje się Ewa Raczyńska, odbyła się druga edycja „Dnia języków obcych". (...) W tegorocznym spotkaniu młodzież zaprezentowała w języku angielskim kulturę Wielkiej Brytanii, Francji, Hiszpanii i Włoch. W języku niemieckim uczestnicy spotkania poznali kulturę Niemiec, Austrii i Szwajcarii, w języku rosyjskim kulturę Rosjan, w języku łemkowskim kulturę Łemków, zaś w języku ukraińskim – Ukraińców. Ciekawostką tegorocznego „Dnia języków obcych" była prezentacja języka i kultury Łemków. Właśnie w „Kromerze" odbywa się od trzech lat nauka tego języka. Zajęcia prowadzi mgr Mirosława Chomiak, autorka – wspólnie z Henrykiem Fontańskim – „Gramatyki języka łemkowskiego". Wkrótce wydany będzie podręcznik do języka łemkowskiego.

Na przygotowanej przez uczniów wystawce prezentowana była literatura łemkowska – proza i poezja, prasa łemkowska. Można było też poznać publikacje, wydania dotyczące Łemków i Łemkowszczyzny, Łemków w historii i kulturze Karpat. Gazetka wystawowa informowała o uczestnictwie dzieci łemkowskich z powiatu gorlickiego w imprezie „Dzieci różnych kultur", która odbyła się w Pałacu Prezydenckim 27 maja br. oraz o udziale delegacji uczniów łemkowskich na kursie "Język łemkowski z komputerem" w Polsko-Japońskiej Wyższej Szkole Technik Komputerowych w Warszawie. (Roman Dziubina, *Kurier Gorlicki*, 12/2002)

Święta własność

Zwrotu kilkunastu nieruchomości domagają się kościoły chrześcijańskie w Legnicy i gmina żydowska. (...)

Najwięcej domaga się Kościół Ewangelicko-Augsburski. Chce dwóch kamienic, byłego budynku szkolnego i obecnej siedziby MOPS. Budynki znajdują się w najładniejszej dzielnicy miasta – na Tarninowie.

Sprawa komplikuje się, bo była szkoła to dziś własność Centrum Kultury Łemkowskiej i łemkowskiego zespołu pieśni i tańca „Kyczera". W jednej kamienicy jest biblioteka publiczna, a w kolejnej mieszkania... własnościowe. (Marlena Mokrzanowska, *Gazeta Wrocławska*, 30 XII 2002 r.)

Interesująca sytuacja: na Łemkowszczyźnie Polacy-biznesmeni wykupują co tylko na drzewa nie ucieka, na ziemiach zachodnich... Łemkowie wykupują – co się da. Pazerne narody! Wszakże – czy winić kupujących, czy sprzedających? Którzy sprzedają na własność nieruchomości z nieuregulowaną własnością!

Między Wschodem a Zachodem

Prof. Jerzy Nowosielski, krakowianin, jeden z najwybitniejszych polskich malarzy współczesnych, ukończył wczoraj 80 rok życia. Największe wydarzenie artystyczne zorganizowane przy okazji jubileuszu odbędzie się jednak nie w Krakowie, a w Warszawie. 21 marca w warszawskiej „Zachęcie" zostanie otwarta wielka wystawa Jego prac, przygotowana przy współpracy krakowskiej Galerii Starmach.

- To będzie naprawdę gigantyczna wystawa, sala „Zachęty" zostanie z tej okazji przebudowana – mówi kurator ekspozycji Andrzej Starmach. (...)

Nowosielski maluje kompozycje geometryczne, martwe natury, portrety nie będące jednak wizerunkami konkretnych osób, a raczej portretami uogólnionymi. Jego malarstwo bywa niekiedy określane mianem nadrealizmu metafizycznego. „Ma w sobie coś z ciężkości ziemi i coś z gwałtowności trawiącego ją ognia" – pisał o sztuce Nowosielskiego prof. Mieczysław Porębski. Dla twórczości Nowosielskiego ważne jest także łączenie wpływów Wschodu i Zachodu, poszukiwanie inspiracji w sztuce wschodniego chrześcijaństwa.

- Jestem malarzem zainteresowanym sacrum w sztuce, uważam bowiem, że sztuka malarska, sztuka przedstawiająca należy właśnie do domeny sacrum. Ponieważ najwyraźniejszym tego przykładem jest ikona, dlatego zainteresowała mnie najbardziej i moje malarstwo. Znajduję się pod jej wpływem – mówił w jednym z wywiadów. (...)

Przypomnijmy również, że przedwczoraj prof. Jerzy Nowosielski został wraz z prof. Antonim Dziatkowiakiem wyróżniony tytułem Małopolanina Roku 2002. (Wjur, *Gazeta Krakowska*, 8 stycznia 2003 r.)

Dziwne dzielenie biedy

(Pod takim tytułem ukazał się w legnickich „Konkretach" obszerny artykuł p. Artura Guzickiego, w którym Autor analizuje sposób „podziału" budżetu Legnicy na dofinansowanie jednostek pozabudżetowych w sferze kultury. Cudzysłów dla słowa „podział", wzięty od Autora, sam już wiele mówi. A jeśli chodzi o konkrety (sic!), słusznie bulwersuje p. Guzickiego udział w „podziale" Łemkowskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Kyczera" , wielce zasłużonego dla miasta i regionu. Autor poświęca zespołowi wiele miejsca i serca. Żałujemy, że w specyficznej rubryce naszej „Besidy" nie da się sensownie przedrukować fragmentów tak obszernego artykułu. Namawiamy jednak internetowców do przeczytania całości. Tu zaś - co z kolei wynika ze specyfiki zainteresowań naszej społeczności, jak i samego jej bytowania – przedrukowujemy część „suchego" informacyjnego tekstu pod artykułem.)

Tegoroczne dotacje celowe dla działających w strefie kultury i ochro-

ny dziedzictwa narodowego legnickich stowarzyszeń to 139 tysięcy złotych. Najwięcej przyznano „Pro Symfonice" – 103 tysiące złotych. (...) 2 tysiące zostało przeznaczone dla Związku Ukraińców w Polsce na promocję kultury mniejszości narodowych. Stowarzyszenie Łemków dostało tysiąc złotych na organizację Łemkowskiej Watry. „Kyczera" otrzymała 3 tysiące. Związek Sybiraków 2 tysiące. (...) (*Konkrety*, 23 stycznia 2003)

...I chce się jeszcze dodać słowo. Szczególnie w aspekcie Stowarzyszenia Łemków, z Łemkowską Watrą, impreze konkretną (sic! – bo w *Konkretach* jej rangi, bodaj tym razem, nie dostrzeżono), z kilkoma tysiącami uczestników wśród których – taka tendencja zaczyna uwidaczniać się z roku na rok – są również... Łemkowie.

Werdykt za 7,7 mld zł

Ten werdykt Trybunału Konstytucyjnego może kosztować państwo polskie ok. 7,7 mld zł. Tyle wynosi bowiem zrejestrowana wartość roszczeń ok. 81 tys. tzw. zabużan, czyli osób, które pozostawiły swoje mienie na Wschodzie w r. 1944. Wczoraj trybunał uznał, że przepisy ustawy o gospodarce nieruchomościami dotyczące rekompensat za mienie zabużańskie są niezgodne z konstytucją. O zbadanie sprawy wniósł rzecznik praw obywatelskich. (...) (Mieczysław Wodzicki, *Trybuna*, 20 grudnia 2002)

Góral, któremu żal
Łemko z NASA

(Pod takim tytułem /i podtytułem/ ukazał się w „Dzienniku Polskim" /Region. Nowosadeckie.../ 3 stycznia artykuł Jerzego Leśniaka, którego bohaterem jest Władek Maksymowicz, Łemko z Kensington pod Waszyngtonem. Władek – dobry przyjaciel „Besidy" – opowiada o swoich korzeniach i dniu dzisiejszym:)

(...) Po ukończeniu prestiżowej szkoły inżynieryjnej w Nowym Jorku Władek został zatrudniony w rządowej agencji lotów kosmicznych – NASA Goddard Space Flight Center w Greenbelt pod Waszyngtonem.

Ma swoją maleńką cząstkę w programie „Apollo" i późniejszych badaniach kosmicznych. (...)

Jeździ do pracy trzyletnim samochodem Buick LeSabre Ltd. W garażu Maksymowiczów stoi, nakryty pieczołowicie płandeką, na specjalne okazje Cadillac z 50.000 km na liczniku. Żona woli poruszać się Fordem Explorerem SUV (...).

- *Po górach Beskidu Niskiego i dalej po Bieszczadach przejdziemy jednak na własnych nogach, żadnym autem. Ciekawe, czy w jakiejś chałupie ktoś nam powie wertajte domiw...*

(Bodaj po części za sprawą Władka Maksymowicza ukazał się dnia następnego, w sobotnio-niedzielnym *Magazynie* „Gazety Krakowskiej" obszerny artykuł Roberta Drobysza pt. *Miedzynarodowy bal w Nowym Jorku* – z podtytułem *75 lat temu ukazała się w USA pierwsza płyta z muzyką lemkowska*. Bohaterem artykułu jest Stefan Szkymba, „prosty chłop z Wołowca", który w 1912 roku wyemigrował do USA. Na przełomie 20/30-tych lat nagrał 31 płyt gramofonowych (w tym 21 z muzyką łemkowską, 8 z polską i 2 z cygańską) i nakręcił film dokumentalny z zapisem łemkowskiego wesela. Reprinty pierwszych łemkowskich płyt wydał niedawno w USA Maksymowicz.

Płyty te – kończy artykuł Robert Drobysz – miały nieocenioną wartość dla społeczności łemkowskiej gdyż nagrane zostały żywe, autentyczne pieśni bez żadnych dodatków. Pomogły zachować tożsamość emigrantom łemkowskim w USA, a po czystce etnicznej jaką była Akcja „Wisła" były jednym z elementów zachowania tożsamości rozproszonego po ziemiach zachodnich małego narodu.

Stała tu cerkiew

58 lat temu, 17 stycznia 1945 spłonęła jedyna cerkiew greckokatolicka w Nowym Sączu pw. św. Mikołaja powstała w końcu XIX wieku z przebudowanego murowanego domu przy ul. św. Kunegundy 6, w sąsiedztwie realności Barbackich, miała piękny ikonostas i polichromię.

- Mieszkałem w pobliżu, przy ul. Sienkiewicza, często do cerkwi przyciągały mnie piękne śpiewy – mówi znany sądecki fotografik, Henryk Rosenbeiger.

Do cerkwi uczęszczały dość licznie zamieszkałe w tym rejonie miasta rodziny pochodzenia ukraińskiego i sądeccy Łemkowie.

- Dokładnie zapamiętałem dzień unicestwienia cerkwi. To było 17 stycznia. Od rana trwało ostrzeliwanie miasta przez działa Armii Czerwonej, szykującej się do szturmu na Nowy Sącz – wspomina Rosenbeiger. – Katiusze bombardowały Sącz od strony Świniarska, Biczyc, Wysokiego. Na terenie posesji niemieskiej rodziny Stuberów, przy ul. Grodzkiej, okupanci ustawili działka przeciwlotnicze. Wtem podleciał radziecki kukuruźnik i zrzucił trzy bomby: jedną na dziedziniec Stuberów, drugą pod moim domem, trzecią na cerkiew. Świątynia szybko spłonęła. Nikt jej nie ratował, bo ludzie schowali się w piwnicach, a ul. Kunegundy prze-mieszczały się w pośpiechu uchodzące ze Starego Sącza niemieckie oddziały frontowe.

Po pożarze ruiny cerkwi rozebrano. Dziś w Nowym Saczu kilka razy w roku odświętne nabożeństwa greckokatolickie odprawia gościnnie w kościele ojców jezuitów przyjeżdżający z Krynicy ks. mitrat Jan Pipka. (leś, *Dziennik Polski*, 16.01.2003)

Dla twórców i animatorów kultury

Już po raz trzeci powołana przez starostę gorlickiego kapituła, przyznała nagrody dla wybitnych twórców i propagatorów kultury z terenu powiatu. (...) Nagrodą główną jest statuetka nazwana „Mostem Starosty", a pozostałe to specjalne dyplomy.

Tegorocznym laureatem został Mirosław Czyżykiewicz – malarz, poeta, piesniarz i kompozytor, gorliczanin, mieszkający w Krakowie.(...)

Równorzędne wyróżnienia otrzymali:

Julia Doszna pochodząca z Bielanki mieszkanka Łosia, pieśniarka łemkowska, związana dawniej z zespołem „Łemkowyna". Od lat prezentuje stare pieśni ludowe na estradach i przed mikrofonami rozgłośni radiowych, nagrała dwie płyty a jej śpiew stanowi oprawę filmów i programów telewizyjnych ukazujących piękno Beskidów. Pracuje zawodowo na zaporze w Klimkówce, ma 6 dzieci a mimo to znajduje czas na znakomite i szerokie prezentacje łemkowskiego folkloru. (...) (bek. *Gazeta Krakowska / Nowosadecka*, 18-19 stycznia 2003)

BRIAN J. POZUN

Bukiet kamyków

Ostatni film słowackiego reżysera, Juraja Jakubiska, dwudziestominutowy dokument „Malowane kamyki" (Farbene kamienky) miał w zeszłym roku swoja premiere w słowackiej telewizji. Również z zeszłym roku Jakubisko został w jednym z plebiscytów uznany najpopularniejszym reżyserem w historii słowackiego kina. Juraj Jakubisko, grekokatolik, urodzony we wsi Kojsov czuje się nie tylko Słowakiem, ale też członkiem społeczności Rusinów karpackich. W wielu wywiadach, które towarzyszyły temu filmowi, Jakubisko nieustannie podkreślał, iż „Malowane kamyki" sa dla niego jednoczesnie próbą nawiązania do swych korzeni a zarazem apelem o rozwój świadomości mniejszości narodowych oraz głosem na rzecz tychże mniejszości.

Zasłużona renoma

Juraj Jakubisko rozpoczął swoją karierę w roku 1960 w znanej praskiej Akademii Filmowei i Telewizujnej (FAMU). Jego pierwsze dzieło „Najważniejsze lata" (Kristove roky, 1967) przedstawiał życie Słowaków w Pradze. Film przyniósł mu nagrodę na festiwalu w Mannheim, ale w komunistycznej Czechosłowacji ukazał sie dopiero po czterech latach.

Jego kolejne filmy „Dezerter i włóczędzy" (Zbehovia a putnici, 1968), „Ptaszki, sieroty i głupcy" (Vtachovia, siroty a blazni, 1969) były również wstrzymywane przez cenzurę. Po filmie „Do widzenia w piekle, przyjaciele" (Dovidenia v pekle, priatelia, 1970) Juraj Jakubisko został odsunięty od produkcji fabularnych na blisko 10 lat. Dopiero w 1979 Jakubisko rozpoczął pracę nad nowym filmem „Zbuduj dom, zasadź dzrzewo" (Postav dom, zasad strom), który ukazał sie rok później. W międzyczasie Jakubisko pracował przy filmach krótkometrażowych i reklamach. Jego najnowsze filmy to: „Niejasna relacja z końca świata" (Nejasna zprava o konci sveta, 1997), który reżyserował oraz „Dzikie kwiaty" (Kytice, 2000), w którym wystąpił już jako producent. Prawdopodobnie jego najważniejszym filmem jest „Tysiącletnia pszczoła" (Tysicrocna vcela, 1983), który odniósł nie tylko międzynarodowy sukces, ale też został wybrany najlepszym słowackim filmem wszechczasów w rankingu zorganizowanym przez Fundację Filmu Słowackiego.

Słowacja i Rusini

Słowaccy Rusini osiedlili się pośród karpackich dolin już w czasach migracji Słowian z VI wieku. Zajmowane przez nich tereny weszły potem w skład monarchii węgierskiej i austro-węgierskiej aż do czasów pierwszej wojny światowej, po której przypadły one w udziale Czechosłowacji, jako rzekomo autonomiczny region Rusi Podkarpackiej oraz Rutenii. W 1945 r. część tych obszarów została włączona do sowieckiej Ukrainy. Mniejszość Rusinów została rozrzucona po wielu krajach Europy Środkowo-Wschodniej, również na terenach dzisiejszej Słowacji.

Na początku lat 50-tych Rusini zostali oficjalnie uznani za Ukraińców lub za nację spokrewnioną z Ukraińcami. Ten ruch o charakterze politycznym miał na celu stłumienie niezależnej tożsamości narodowej Rusinów we wszystkich krajach bloku wschodniego, za wyjątkiem Jugosławii, gdzie tożsamość Rusinów mogła się swobodnie rozwijać. Taki stan miał miejsce do 1989 roku.

W dzisiejszej Słowacji Rusinów uważa się za narodowość inną od Ukraińców, aczkolwiek 50 lat odgornej „ukrainizacji" nie pozostało bez śladu. W 1991 roku słowacki rząd zezwolił na deklarowanie w spisie powszechnym narodowości ruskiej, po raz pierwszy od kilkudziesięciu lat. Społeczność Rusinów oszacowano wtedy na ok. 17 tysięcy. Podczas spisu z 2001 roku liczba ta wzrosła do ponad 24 tysięcy, przy czym blisko 55 tysięcy osób zadeklarowało język ruski jako język ojczysty. W 1995 roku słowaccy Rusini nadali swojemu językowi formalne i skodyfikowane reguły, w wyniku czego jest on obecnie nauczany w szkołach i używany w mediach. Rusini zamieszkują przede wszystkim regiony wschodniej Słowacji; ich najważniejszym ośrodkiem jest Preszów, trzecie co do wielkości miasto Słowacji (po rusińsku – Prijasiv).

Osobiste związki autora z Rusią Podkarpacką

Niewielu twórców poświęciło swoją uwagę Rusinom karpackim, jeszcze mniej starało się ich zrozumieć. Jedynie garstka filmowców podjęła próbę przedstawienia ich historii. Wśród nich byli m.in. Peter Kerekes w „Historiach i legendach Słowacji – Lodomerii" (Lodomirske mortaty a legendy, 1998) oraz Zdenko Flider („Pieśni z górskiego pastwiska: Pisni polonyny, 2001). Był też wśród nich polski reżyser, Krzysztof Krzyżanowski, który jest autorm kilku filmów dokumentalnych o polskich Rusinach – Łemkach.

Juraj Jakubisko, poruszając nieznany szerzej temat, stworzył dokument o niezwykłym wprost znaczeniu dla kultury rusińskiej i na tym właśnie zasadza się jego wyjątkowy i szczególny charakter. Jest to bowiem pierwszy film o Rusinach, którego twórcą jest Rusin; w istocie Jakubisko może być uważany za jedynego współczesnego rusińskiego reżysera.

„Kamyki" to film bardzo bliski sercu Jakubiska. W czerwcu ubiegłego roku w wypowiedzi dla ruskojęzycznej gazety „Narodny Novynky" reżyser stwierdził: „Nagle zdałem sobie sprawę, ze chodzi tu o odnalezienie moich korzeni; jestem grekokatolikiem i urodziłem sie w Kojsovie". Później w rozmowie zamieszczonej w dzienniku „Narodna obroda" Jakubisko powiedział: „Wstąpiłem w ślady najbardziej znanego Rusina, Andy Warhola, ale chciałem też odnaleźć siebie i moje własne korzenie."

Andy Warhol jest obok Juraja Jakubiska drugim najbardziej znanym filmowcem rusińskiego pochodzenia. Jego niebywały wpływ na kulturę Rusinów został przedstawiony w takich filmach jak „15 minut sławy Andy Warhola" (Słowacja, 1994) Joe Kieselica, „Naród Warhola" Toma Thriera (Dania, 1999), „Absolut Warhola" Stanisława Muchy (Niemcy, 2001) oraz najnowszy film Georga Mischa „Je-

stem znikąd" (I am from nowhere), koprodukcja brytyjsko-słowacka z 2002 roku.

„Kamyki" to część cyklu poświęconego tolerancji. Fakt ten również wiąże reżysera ze społecznością Rusinów i jej tożsamością narodową; jednym z kamieni węgielnych tej tożsamości jest idea pokojowej koegzystencji. W rzeczy samej, jedna z pierwszych książek opublikowanych w języku rusińskim już po 1989 roku była „Nasza Rusińska Droga Pokoju" (Mirna Nasza Rusynska Put'), której autorem jest Volodymyr Fedenyszynec.

Obraz idylli?

„Malowane kamyki są analizą ruskiej tożsamości narodowej, tego, co odróżnia ich od sąsiadów. Film kręcono w Preszowie i innych ośrodkach Rusinów a także w najdalej na wschód położonych słowackich wsiach takich jak Rusky Potok (Ruskij Potik), Ulic (Ulyc), Ulicke Krive (Ulyc-Krive) i inne. Film pokazuje ruską tradycję, pieśni, wierzenia, skupiając się na przywiązaniu Rusinów do religii. Choć wielu Rusinów wyznaje prawosławie, większość Rusinów na Słowacji należy do obrządku greko katolickiego – są wierni tradycji prawosławnej, ale podlegają zwierzchnictwu papiestwa. Duchowość Rusinów jest przeniknięta przez religię. W „Narodnej Obrodzie" Jakubisko stwierdza, że Rusini są ludźmi związanymi z naturą przez cykl życia i śmierci, jak też przez pradawne zwyczaje. I chociaż większość Rusinów, których przedstawia reżyser, to ludzie rubaszni i prości, Jakubisko zwraca również uwagę na bardziej nowoczesne oblicze tej społeczności. Rusini mają regionalną rozgłośnię radiową i wydział uniwersytecki. W Preszowie funkcjonuje Teatr im. Aleksandra Duchnovyca a w Medzilaborcu (Medzilabirci) muzeum Andy'ego Warhola.

Nie brakuje jednak głosów krytycznych, w których podnoszone są poważne argumenty. Jak zauważył słowacki dziennik „Sme", „Młodzi Rusini i ich wizje przyszłości w Słowacji i we wspólnej Europie oraz związane z tym obawy, są właściwie nieobecne w filmie Jakubiska. Jeśli dodać do tego brak odniesienia reżysera do najtrudniejszych i najbardziej ważkich problemów, przed jakimi stoją słowaccy Rusini – wysokie bezrobocie, brak perspektyw, rywalizacja z Ukraińcami – staje się całkiem jasne, że obraz pokazany w filmie jest silnie wyidealizowany".

Droga ku Europie

„farbene kamienky" był jednym z dziesięciu filmów przygotowanych na zlecenie Unii europejskiej, które ukazały się w cyklu pod wspólnym tytułem „Tolerancja – obce słowo?". Sześć z nich zajmowało się problematyką mniejszości w Słowacji, pozostałe przedstawiały mniejszości narodowe w krajach „piętnastki" oraz zagadnienia związane z tolerancją w krajach Unii Europejskiej. Zamiarem twórców tego cyklu jest pokazanie go w innych krajach Wspólnoty. Projekt był finansowany z funduszy PHARE dla krajów kandydujących do UE; jego producentem był Peter Hledik a w produkcji uczestniczył słowacki rząd. Jana Kwiecinska, odpowiedzialna w słowackim gabinecie za prawa człowieka i mniejszości narodowych określiła jako cel tego projektu rozpowszechnienie informacji na temat mniejszości narodowych oraz wywołanie publicznej dyskusji w tej kwestii. Według niej „wzajemne komunikowanie jest jedyną bronią w walce z uprzedzeniami, dyskryminacją i stereotypami i pomysłem na obniżenie poziomu nietolerancji oraz wsparcie tolerancji."

Jakubisko odcisnął na tym projekcie swoje piętno. Jak powiedział „Narodnej Obrodzie": Chodzi tu o zachowanie w europejskim bukiecie tych kwiatów, jakimi są mniejszości narodowe; Europa bez nich nie byłaby Europą. Musimy być świadomi, że po wejściu do Unii wszystko się zmieni i nawet Słowacy i Węgrzy będą tam mniejszością, częścią większej wspólnoty."

Brian J. Pozun jest dziennikarzem Ljubljana Life. Jest autorem książki – raportu „Słowenia" wydanej w 2001 roku oraz nadchodzącego wydania z roku 2002, które publikuje wydawnictwo „Freedom House – Nations in Transit". Jest też autorem książki „Shedding the Balkan Skin: Slovenia's Quiet Emergence in the New Europe"

Tłumaczenie: Sławek Wójcik

Źródło: *Panorama Kultur* z 29 stycznia 2003

Гордость на грекокатолицьких предків

Русиньска Оброда на Словеньску з центром у Пряшові **23 января 2003** року послала новому єпископови Грекокатолицькой Церкви на Словеньску **Монс. ТгДр Янови Бабякови** поздравне письмо, в якім му гратулує к высвячіню до функції єпископа і сучасно припоминать, жебы не забывав на своїх 36 тісяч віруючіх грекокатоликів, котры ся при послідним списованю людей приголосили к русиньскому материньскому языку. Факсиміле письма публікуєме ниже: (...)

В звязи з высвячіньом нового дієцезного пряшівского єпископа треба підкреслити, же **Русины-грекокатолици і їх вірны священици ведно з Русиньсков Обродов на Словеньску будуть ся дале дожадовати выменованя єпископа про русиньскых віруючіх, бо высвячіньом Монс. Яна Бабяка їх пожадавка, сповніня якой ся домагають через Апостольского папского нунція в Братіславі од 1995 року, вырішена не была.**

Лем русиньскый єпископ може сперти словакізацію літургічных обрядів і придушованя народной ідентічности в духовнім жывоті Русинів і вернути їм гордость на властне народностне коріня, кіріломефодьскы традіції і віру своїх предків. Послідні высловы нунція **Йозефа Г. Новацького** почас офіціальной стрічі з **деледацийов Сполку Русиньской Молодежі Словеньска**, але і при неформалных розговорах почас інтронізації нового єпископа в Пряшові, дають надій на вырішіня той жадости Русинів.

Др Петро Крайняк
Член ВВ РО

Народны Новинкы, 5-8/2003

Вышшепомінены текст є сполнім нашой общинкы з попередньой *Бесіды* (*Новинкы – не новины...*)

Коментарі/komentarze: пт/

О Закарпатю написано дві книжкы ческой літературы, якы стали ся съвітовом клясыком. То „Микола Шугай, розбійник" Яна Ольбрахта і „Гордубаль" Кареля Чапка. Обі переведено на десяткы языків, інсценізувано в театрі ци в кіні. Лем для мешканців Закарпатя они до днес остают незнаныма. Маючы артистычні довершены творы о собі, нам ся не хце ани іх прочытати. А пізріня з боку, як видно, не старіє ся і за десятьоліття.

АЛЕКСАНДЕР ГАВРОШ

Закарпатска траґедия

Убивство, яке стало ся съвітовом клясыком

„Дивний, тяжкій твір, є в ним штоси придавляюче"

Осіню 1931 рока Чехословация была порушена родинным убивством на Підкарпатскій Руси. Газеты писали, же до маленького села Барбова під Мукачевом літом приіхало авто, з якого вышол Юрко Гардубей, котрий вернул ся з Америкы по осмох роках зарібкуваня. Доля была для него прихыльном: він заробил дуже пінязи. Свої річы Гардубей привюз в валізах, якы выкликали захопліня цілого села. Лем жена не проявляла до його повороту великого заінтересваня, бо кед мужа не было дома компромітуючо заходила ся з 23-літнім слугом Васильом Маняком. Ясна річ, што Юрко Гардубей такого слугу прогнал. В ніч на 27 жовтня 1931 рока Поланя Гардубей враз зо своім коханком забила мужа. Підчас сну прокололи му серце шылом до плетіня кошів. Жебы зогнати вину на інчых, вырізали дияментом шыбу в вікні, нибы то злочынці ввошли через не. Сховали тіж пінязі (45 тисячи корон), жебы заімітувати рабунок.

Судовий процес в Ужгороді мал великій резонанс. Присяжны узнали обоіх обвиненых виннымa і засудили Василя Маняка на дожывотя, а Поланю Гардубей за спілучаст – на 12 років вязниці. Тота історія справила велике вражыня на знаменитого ческого писменника Кареля Чапка, знаного во съвіті зо своіх оповідань і з „Війны з салямандрами". О штырі тыжні по горячых шлідах написал він повіст „Гордубаль". Наголовок твору пояснювал брату так: „Прийде ся змінити назвиско Гардубей, зато же процес не закінчений... Дивний, тяжкій твір, є в ним штоси придавляюче". Початково повіст выдрукувано в популярній ґазеті „Лідове новіни", а в 1933 році вышла окремом книжком.

„Гордубаль" стрітил ся з узнаньом не лем в Чехословациі. Выдатний росийскій писменник Андрей Платонов написал захоплюючу рецензию *„Гордубал" К. Чапека*. Образ Полані він порівнал з героінями съвітовой клясикы – лейді Макбет і мадам Боварі. Трираз повіст выдавано в украіньскым языку: в 1959 році во Львові, 1972 – в Ужгороді і 1987 – в Кыєві. Кінцьом 90-ых років Закарпатскій Областний Украіньскій Музычно-драматычний Театр поставил „Гордубаля" на сцені. Штука явила ся міцном і, на диво, зловіщом. Адже зрібкуваня поза крайом, і повязаны з ним родинны драмы, до днес остают неодлучном рысом закарпатского села.

„То был мій няньо"

Не до віры, але никого не заінтересувала дальша доля героів, з образів якых написано „Гордубаля". За съвідчыньом мешканців Барбова, наша ґазета перша од часів війны спрібувала дошлідити чым завершыла ся „закарпатска траґедия" 1931 рока.

Село Барбово (нова назва Бородівка) і днеска є невеликом осельом: парусот дворів. А сімдесят років тому оно было цілком малым. Зато вбивство Юрка Гардубея – „американця", якій привюз купу дулярів, зачыпило вшыткых. Старшы і до днес памятают тоту резонансову справу і радо з вами о ній побесідуют. Шкода при тым, што при жытю остало лем кількоро вісемдесятлітніх, якы в 1931 році мали по 9-10 років. Зато іх спомины сут дост поторганы і пілперечны.

В Барбові ждала нас велика несподіванка. Підышовшы до єдной з хыж, мы зачали бесідувати з шувных років человеком. Кед же зьвідали сме, ци памятат убивство Юрка Гардубея 1931 рока, дідо в натягненій на очы шапці одповіл: „Так, знам". А по долгій павзі додал: „То был мій няньо". Од несподіванкы мы аж присіли. Адже в повісти К. Чапка не споминат ся о сыні, лем о дівці Гафії.

„Гафія о пару років молодша од мене, гварит 80-літній Юрко Гардубей-молодшый. Він згодил ся пустити нас на подворец, але не далі. Видно, што тота історія лежыт каменьом на його серци, і він нерад о ній бесідує.

„Я был іщы малым хлопчыком, ходил єм до школы. Зато вельо з того не єм розуміл", — выкручат ся він од нашых зьвідань. Звертаме увагу на невелику, як на гнеска, хыжу. „Так, то вітцьове обыстя. Збудуване за грошы присланы з Америкы", — кыват головом Гардубей. Пізнійше нам розповідят, же в 1931 році она была найкрасша в селі. То была єдина в Барбові хыжа, поставлена з каменя і вкрыта бляхом. Попри ній стояли товды деревяны хыжы під кычками.

Юрко Гардубей, не понаглюючы, крає буракы для пацят, нич мы фотографуєме будинок,

Під тым крестом похований „американ" Юрко Гардубей

в котрым розограла ся „закарпатска трагедия. Сфотографувати ся сам він категоричні одмовил. На вшыткы нашы зьвіданя одповідат коротко: „так", „ні", „не тямлю". Та покус довідуєме ся о дальшій доли Гардубейового гнізда. По арештуваню матери двоє малолітніх діти, Юрка і Гафію, оддали до інтернату. Але пак родина, яка жыла в сусідстві, взяла іх за поручыньом. Отец встиг записати на боіх діти великы сумы в банку.

В вязници Поланя Гардубей вродила третю дітину – Марійку, яку носила од Василя Маняка (можливе, тото было причыном траґедиї). Коли підчас війны сына Юрка взяли до мадярского війска, мати вернула ся з увязніня. Долго в селі не вытримала, ту вшытко дыхало памятью о скоєным. Та і патріархальны барбівчане не з тых, што пробачают зраду мужа. Поланя з дівками переселила ся на Виноградівщыну, де купила грунт. З часом Гафія з мужом выхала до Братиславы. Там мешкат она до днес.

Поланя Гардубей прожыла такой 75 років. Наймолодша Мария была з мамом до остатка. Гнеска жыє она в Виноградівскым районі. Діти медже собом утримують звязок.

Василь Маняк пришол з вязниці по війні. Оженил ся в сусіднім селі Макарьові. Працувал за пастуха в колгоспі.

Юрко Гардубей-молодшый не чытал книжкы Чапка. Внукы з Мукачова якоси ю принесли, але бабіця коли прочытала, то дідови не дала. Пошто рушати старе? Не были они і на представліню, з якым пару років тому приіхал до Барбова Закарпатскій Україньскій Областный Театр.

Гріб Юрка Гардубея на старым цмынтері вказал нам 78-літній Іван Калій, якій мешкат недалеко. В 1931 році мал 9 років, і він ходил до єдной клясы з Гафійом. „Тамтой ночы была страшна злива, — розповідат колишній колгоспний бригадиєр. — Темно, хоц око выколь. Рано будиме ся, чуєме же забили Юрка Шепового (сельскє призвиско Гардубея). Я одраз повідам: „То міг быти лем фраір". А тато крикнул на мя: „Замолкний!".

„Вшыткы знали, што Поланя хлопа ґу собі не пущала. Спали окремо. В понеділок він на конях пішол до Мукачова, купил ій черевікы. А в ночы го забили. То была велька історія на тот час. За Чехів была рідкіст, жебы жена так з мужом поступила.

Памятам Юрка Гордубея, бо то был отец мойой єдноклясниці. Мали велике ґаздівство – коні, коровы, волы. Він носил такы кручены американскы баюсы. Был высокым, тугым хлопом. Они його лем успити могли і так забили. Был то спокійний, тихій газда. Поланя тіж не была бесідлива. Кєд ся вернула з гарешту, та ходила як німа".

Іван Калій вказує нам желізний крест на старій части цмынтеря, де гробів уж такой не видно. „О місяц, як Гардубея поховали, приіхали дохторе на експертизу і зас го одкопали. Был білий як папір. Люди ту набило ся полно, але шандаре никого не пущали ґу гробови.

Кілко раз єм ішол через теметів, заєдно позерал єм на тот крест і думал: *О ту тот „американ" лежыт, што го забили.* Долго на тым місци стоял деревяний крест. Інчы попри ним уж ся порозвалювали, а тот стоял. Видно было, же гріб хтоси дозерат. А пару років тому поставили Гардубейови уж желізний крест".

P.S. Як і сто років тому, Закарпатці ванджут за окрайцьом хліба по далекых і близкых сьвітах. Родины, на долго лишены без ґазды, часто приречены на домашні біды. Одтале і пиятыка, і прелюбства, і кырвавы злочыны. Той осени на Закарпатю трафило ся убивство, до болю подібне до Чапкового „Гордубаля". В Великым Бычкові жена з дівком замовила убивство свого мужа. Рано нашли го дома з парунадцетьома ранами од ножа. Заплатом убийці мало быти... 50 гривен. Та о кілко в Чапковых часах така історія викликувала увагу цілого суспільства, цілой Чехословациї, то гнеска – лем провінцийной хронікы міліциї. 70 років тому то была сенсация, гнеска – звычайна штоденніст. Моральне падіня тырват, родячы все новы „закарпатскы трагедиї". Лем ніт новых Чапків, жебы силом красного слова вказати зло в цілій його потворности.

Взято з выданя: *Закарпаття на зламі тисячоліть*, спеціальний проект газети „Високий Замок" (Мукачево, 2002 р., без датування).

з україньского зьлемківціыл
Петро Трохановскій

Obywatelski Krąg Łemków
H O S P O D A R
Bielanka 4
38-311 Szymbark

Bielanka, luty 2003 r.

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA
w Strasburgu

Pismo wnioskodawcy

Nazwa dokumentu: ŁEMKO – Proces otwarty –

Dotyczy pokrzywdzonych mniejszości etnicznych – Łemków i Bojków w Rzeczypospolitej Polskiej.

Wnioskodawca: Paweł Stefanowski – Obywatelski Krąg Łemków w Polsce „Hospodar". Bielanka 4, 38-311 Szymbark, woj. Małopolskie, Polska.

P o z w a n y: Parlament – Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej ul. Wiejska 4-6, 00-902 Warszawa, Polska.

Wnioskodawca w n o s i:

1/ O uznanie, że Sejm RP bezzasadnie uchylił się od uznania wojskowej akcji „Wisła" z 1947 r. za bezprawną i przestępczą w odniesieniu do Łemków i Bojków – obywateli polskich o liczbie ludności około 300 tysięcy.

2/ O zasądzenie, że Sejm i Senat RP nie dopełniły obowiązku jednoznacznego odpowiedzenia – TAK lub NIE na skargi i wnioski Obywatelskiego Kręgu Łemków w Polsce „Hospodar" (dalej OKŁ) w ciągu 14 lat , co do pierwszej tam zawieszonej petycji i 9 lat od „otwartego listu", naruszając przez to nie tylko równość praw obywatelskich, ale i prawo CZŁOWIEKA do odzyskania zabranego bezprawnie przez Skarb Państwa ich hipotecznego mienia.

3/ O uznanie, że brak odpowiedzi na TAK lub NIE ze strony Parlamentu RP na prośby, skargi i wnioski Łemków i Bojków o zwrot, przemocą zabranego , hipotecznego mienia, jest aktem dalszej dyskryminacji i braku równych praw l u d z k i c h (CZŁOWIEKA) i obywatelskich tej mniejszości etnicznej w Polsce.

4/ O uznanie, że nie oddanie przez najwyższe władze III RP bezprawnie zagrabionego mienia – bez orzeczeń sądowych – Łemkom i Bojkom, jest aktem przymusowego wynaradawiania tej grupy etnicznej w Polsce.

5/ O zasądzenie od najwyższych władz RP trzech (3) miliardów złotych na rzecz łemkowskiej mniejszości etnicznej w Polsce, w celu radykalnego poprawienia sytuacji materialnej i społeczno-kulturalnej tej ludności i jej organizacjom społeczno-kulturalnym, z tytułu uchylania się od jednoznacznej odpowiedzi na wnioski i skargi Łemków i zaniedbań w ochronie ich kultury, dalsze ograniczenie w prawach l u d z k i c h i obywatelskich, politycznych i społeczno-kulturalnych przez m.in. sankcjonowanie (do obecnej chwili) zbrodniczej akcji „Wisła", utrudnianie dostępu do Ksiąg Wieczystych, gnębienie moralne i psychiczne przez umyślne utrzymywanie stanu z okresu komunistycznego, szczególnie w odniesieniu do zabranego bezprawnie mienia hipotecznego.

6/ O zasądzenie, by najwyższe władze RP przystąpiły do szybkiego zwrotu zabranego mienia hipotecznego Łemkom i Bojkom, znajdującego się w ręku Skarbu Państwa, przez co zdejmą z nich krzywdzące piętno, przymusowej wojskowej i niewątpliwie, w swych skutkach, zbrodniczej akcji „Wisła" z 1947 r. i zaspokoją ich żądania.

U z a s a d n i e n i e:

Tylko Parlament RP był i jest władny uchylić dekrety komunistycznego rządu polskiego o wysiedleniu Łemków i Bojków i przejęciu ich hipotecznego mienia na rzecz Skarbu Państwa. Celem wysiedlenia Łemków i Bojków z ich odwiecznej ziemi ojczystej w Karpatach, zwanej Łemkowszczyzną, było „oczyszczenie" Łemkowszczyzny z jej rdzennej ludności – Rusinów – Łemków, by na zawsze pozbawić tę ludność możliwości ewentualnych społeczno-kulturalnych d ą ż e ń autonomicznych. (Ta zasadnicza przyczyna tego haniebnego wysiedlenia jest przemilczana i skrywana przez wszystkie szczeble władzy w Polsce).

Wysiedlenie tej ludności nastąpiło po dwu latach od zakończenia II Wojny Światowej. Użycie wojska do wysiedlenia miało zastraszyć tę ludność i sugerować, że wojna się jeszcze nie skończyła.

Po likwidacji komunistycznych rządów w Polsce i zaistnieniu pełnej niezawisłości Polski, w lipcu 1989 r. OKŁ w Polsce „Hospodar" zawiesił w Parlamencie RP w n i o s e k o z w r o t Łemkom wieczystego, niezbywalnego – hipotecznego m i e n i a, bezprawnie i bezzasadnie skonfiskowanego dekretem rządowym z 27 lipca 1949 r. (OKŁ ma potwierdzenie Sejmu i Senatu RP o przyjęciu odnośnego wniosku. W załączeniu kserokopie potwierdzenia).

P o z w a n y jednak, w międzyczasie rozdysponował – sprzedał dziesiątki tysięcy hektarów łemkowskiej ziemi ojczystej, będącej w ręku Skarbu Państwa, by stworzyć fakty dokonane i świadomie nie oddać je „byłym" właścicielom. (Podobnie ma się rzecz z lasami łemkowskimi).

Obecnie, w ręku Skarbu Państwa są jeszcze niemal wszystkie łemkowskie l a s y, co umożliwia ich oddanie hipotecznym właścicielom bez problemów i uszczerbku dla Państwa.

Parlament jednak w wyrafinowany sposób postanowił nie oddać Łemkom l a s ó w, tworząc ustawę „o nie oddawaniu" w ogóle lasów w naturze byłym (okradzionym, spreparowanym dekretem z 27 lipca 1949 r.) właścicielom, argumentując, że są one „płucami Polski" tylko wtedy, gdy są państwowe, a jak wrócą do rąk prywatnych, to już „płucami" nie będą. (Taka podstawa – nie oddawanie lasów w naturze – nie ma nic wspólnego z prawdą i jest także śmieszna, zarówno w kontekście przyrodniczym jak i polityczno-prawnym. Dodajmy, że w prywatnych lasach ścinka drzew odbywa się pod kontrolą Państwa – za zezwoleniem Urzędów Gminnych).

Takie postępowanie obecnych najwyższych władz państwowych przynosi ujmę także narodowi polskiemu. Można tak powiedzieć, bo wnioskodawca – OKŁ odstąpił od zwrotu mienia w naturze, jeśli mienie to zostało rozdysponowane na osoby fizyczne, by „nie naprawiać krzydwy krzywdą"!

Nie ma ustawy o „powszechnej reprywatyzacji", zatem zachodzi konieczność wymuszenia na pozwanym zwrotu mienia hipotecznego, zagrabionego Łemkom decyzjami-dekretami politycznymi.

Przypomnijmy jeszcze, że mienie to zabrano dekretem z 27 lipca 1949 r. niezgodnie z wówczas obowiązującym prawem (przedwojennym) – bez imiennych orzeczeń sądowych, czy administracyjnych, a mimo to obecnie najwyższe władze RP utrzymują ten stan w mocy.

Nie ma imiennych postanowień rządowych, ani orzeczeń sądowych o przejęciu mienia hipotecznego Łemków i Bojków na rzecz Skarbu Państwa, a zatem zabrano im mienie bezprawnie i przeto zwrot odnośnego mienia powinien (może) nastąpić w drodze decyzji politycznej i administracyjnej.

Wnioskodawca załącza kilka swych pism - próśb, skarg i wniosków, skierowanych do najwyższych władz państwowych w tym, przede wszystkim, do Parlamentu RP na które przez ponad 13 lat nie otrzymał wiążącej odpowiedzi, co do zwrotu odnośnego mienia, oraz kilka pism pozwanego i innych władz państwowych do wnioskodawcy.

Pozew niniejszy – skarga na najwyższe władze państwowe (z przeszłości i obecnie) jest uzasadniona także w swym nazewnictwie, że akcja „Wisła" była przestępcza i zbrodnicza, m.in. tym, że setki niewinnych Łemków było katowanych, a dziesiątki z nich zginęło w obozie koncentracyjnym w Jaworznie w latach 1947-1949, a dekret rządowy z 27 lipca 1949 r. jest wyraźnym i administracyjnym złodziejstwem państwowym, w odniesieniu, do dziś, nie oddanego mienia hipotecznego Łemków i Bojków.

Obywatelski Krąg Łemków
HOSPODAR
w Bielance
38-311 Szymbark

Przewodniczący
OKŁ „Hospodar"

Paweł Stefanowski

Do pozwu Pawła Stefanowskiego – Obywatelskiego Kręgu Łemków „Hospodar" załączono pisma (kserokopie) w liczbie 21 kierowane od 1989 r. do Sejmu i Senatu RP, do Prezydenta RP, Prokuratora Generalnego RP, Ministerstwa Przekształceń Własnościowych, Ministerstwa Ochrony Środowiska ZN i Leśnictwa, odnośnych urzędów wojewódzkich, a także *Listy otwarte* (inteligencji OKŁ, delegacji OKŁ) i *Przykładową listę imienną właścicieli...*, jak również wycinki z prasy polskiej dotyczące Łemków i odnośnego problemu.

(Informacja wg *Załącznika* nadesłanego do Redakcji „Besida" wraz z tekstem pozwu – Red.)

Моі два ґрошы...

Я не юриста, не знам ся на праві, не люблю ани редаґувати урядовых писм, особливі тых, котры несут велику одповідальніст – пред суспільністю, пред народом – за выповіджене слово. Слово, котре заважыти може на доли, на будучых днях. Нашых. То не боязнь пред самом одповідальністю (што є головным гріхом пред народом). Не люблю урядовости, ненавиджу параґрафів, не знам ся на них! Чом товды беру ся дошмарирти своі приповідковы два ґрошы до великого, писма п. Павла Стефановского (бо о не мі ходит)? – Важного, ци не найважнійшого урядового писма в нашій найнівшій істориі.

Отже, медже правныма крючками, параґрафами все годни ся найти – а і находят ся – сферы, в якых годен ся обернути повсякденний в тій материі ґылтач хліба.

Ведений тым преконаньом, прібувал єм гвойти з Паном Павлом в дискусию на тему предметового писма. Така одвага была оправдана, адже речене писмо є похідном інчой дискусиі – проведеной 12 жолтня в Рускій Бурсі. Взяли в ній участ нашы „тузы", м.ін. О. Дуць-Файфер, А. Копча, Т. Ґоч, очывидні – П. Стефановскій та і достойна репрезентация Лемків з Украіны: П. Когут, М. Янко, Д. Солинко, В. Барна. В час той то дискусиі дозріло загальне преконаня, же дост уж жданя на ближнє зрозумліня, же треба написати писмо до Штрасбурґа.

...І кєд єм го взріл, уж готове (П. Стефановскій переслал мі копію), барз єм ся втішыл. Мойой радости на сколомутили і деякы родячы ся увагы. Был єм адже преконаний, же на наступній достойній стрічы тузів вшытко є до „дограня". Легка тін легла на мою радіст аж товды, кєд при стрічы з п. Павлом довідал єм ся, же писмо уж... выслано.

„По птоках!" – подумал єм. І хоц Автор писма запевнял мя, же даны в ним вміщены поперты сут науковыма баданями, моя воєтлива душа ся не втишыла. ...А же Автор і додал ґу тому, што мило му буде, кєд на його писмо явит ся даякій одзыв, выповім оны своі два ґрошы:

- Кєд бы орґанізация репрезентувана через п. Павла Стефановского мала назву „Obywatelski Krąg Łemków i Bojków", оправданым бы было брати до увагы єдных і другых. Окрем того видно в писмі неконсеквенцию. Часом Бойкы сут, часом неє. Розумію – п. Павел має на своій листі єдных і другых і тот факт Го до чогоси зобовязує, але...

- Число єдных і другых, выселеных Акцийом „Вісла", в жадній мірі не може сігати цифры 300 тисячи. Маючы на взгляді натуральний приріст (середній для державы - 45%), Лемків, ґенетычні, може днес в Польщы быти бл. 70 тисячи. Бойків най буде тіж тілко (хоц на листі п. Стефановского – переконаний єм – неє іх більше як 20% єй цілости).

Може неєден, враз з п. Павлом Стефановскым, узнат моі увагы за неістотны для справы, та мі ся видит, же в писмі до Европского Трибуналу Прав Чловека не може быти найменьшых (!) поховзнінь. Бо кажда недокладніст чынит ціле писмо, як і його надавцю невірогідным. І замыкат доступ до Штрасбурґа. На все! Мольме ся вшыткы – жыбым то я ся мылил! (Петро Трохановскій)

Полна людми і теплом бурсяна сала. Фото: П. Трохановскій.

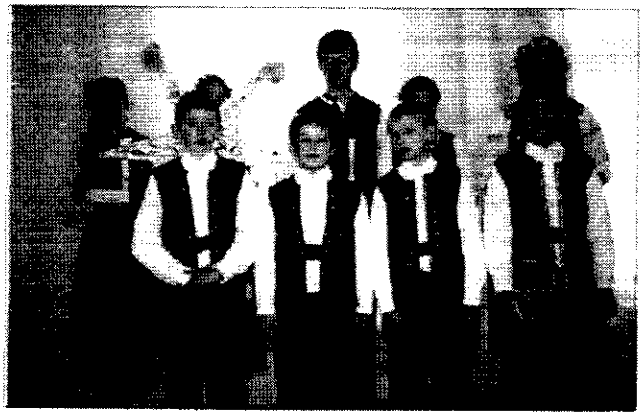

„Вінчую Вам, Господарю мілий..." Фото: П. Стефановскій.

ПЕТРО ТРОХАНОВСКІЙ

Бурсяне колядуваня

Може дакус чудні писати о колядуваню, коли ближыт ся календарьова яр. Правда, она, ту в Горах не тримат ся астрономічного календаря. Днес, в половиці марця, коли сіцам до писаня, за моім облачком іщы зима. Кіплины од сонечковой страны вказуют ся уж на горбках, але ясень над тым же облачком ани не мыслит іщы пушати пучкы. Отже, най Вас – розсіяных деси там, по теплійшых странах (мам на мысли фізичне тепло) – не ведут лем власны одчуваня. По другє – што до писаня о колядах на порозі яры – в нашым двомісячным выдавничым циклю не даст ся приходити зо своїма думками в акуратным часі. Но і, конец-кінцьом, тото, о чым речы прагну, не было аж так давно, бо лем:

9. лютого в горлицкій Рускій Бурсі організувано тогорічну стрічу з колядами. Не знам повісти, котра то уж за порядком стріча, ци перегляд колядників – як называют тіж тоту милу імпрезу. Не писали мы, кед сме пред роками зачынали, горі, над сценом ниякых банерів з числами I, II, III, і так дале. Трактувано стрічу як штоси натуральне, чому не надає са чисел. Так як Велия, як Рождество Христове, одколи сігат (і не сігат) памят предків, были все. І все были коляды. В рідній хыжи, дворі, селі, в рідній земли. А же Руска Бурса то тіж наша рідніст, прийшла і ту ній, ци раніше по должезных роках вернула – коляда. Стара, сива руска, лемківска коляда.

Ввели нас до єй царства, розпочали тогорічну стрічу школяре п. Мирославы Хомяк, ученикы основной школы і гімназиї в Устю Рускым та Загальноосьвітнього Ліцею ім. М. Кромера в Горлицях. Ввели дослівні, бо передовшыткым розповіли о традициях Святок на Лемковині, од Велиї і Рождества Христового, через Новий Рік – по Йордановий Щедрий Вечер. І вінчували, вінчували, і іщы раз – вінчували. Аж єм ся чудувал, одкаль тых вінчуванок тілко назберали. Жебы ся лем сполнили тоты щыры, з душом выповіджены вінчуваня – хтіло бы ся речы. Хоц знаме, же – як когутам яйця – не вшытко хце ся нам знести...

Пак высыпали ся на сцену Гладышівяне. Не одраз вшыткы, бо сценарий представліня – Різдвяного вертепу казал выслати до дії найперше Анґела, пастырів, а Царям, особливі же Жыдови велів остати малий часик в тлі. Зміст представліня, котрий мал єм приємніст знати скорше, Пані учылелька Данута Дзюбина мушена была розшырити, бо писаний для автентичных, бродячых колядників был за короткій на сцену. За короткій, бо треба было обслужыти ролями шувну групу молодых артыстів – учеників лемківского языка з Основной Школы в Гладышові. Пані Данута зобрала іх (на штоден) понад... 40. То найбільша група бесідуючых школярів в Польщи і хоц конец-кінцьом не вшыткы вышли на сцену (бо то організацийні трудне), было іх направду видно. І слухало ся іх з великом приємністю. Гарді грали свої ролі, гарді сьпівали. Тым красше тото звучало, што сопроводил сьпіваня голосом гушель Яков Дзюбина, молодий музык „Серенчы". А в „Серенчы", вірте мі, не так легко ся змістити, што є — думам — за выстарчаючу рекомендацию.

До гладышівской школы ходят тіж діти з околичніх сел, медже інчыма з Регетьова. Брали они участ в реченым вертепі. Та мали тіж жычыня выступити окремо. Бо і мали з чым. Представили ся нам як автентичны колядникы. Продолжуют традицию вынесену з рідного гнізда. Факт тот засьвідчує што Регетівяне, хоц днешнє іх село то лем парунадцет хыж, не думают піддавати ся руінуючому зубови часу. І го є будуюче.

Перед своїм выступом регетівскы колядникы дали місце на сцені двоїм дівчаткам зо сусіднього Смерековця – Лідкі і Марті Перегрим. Не мают они іщы змогы вчыти ся лемківского, ждут нетерпеливо

Колядуют ученикы Основной Школы в Гладышові. Фото: ПТ

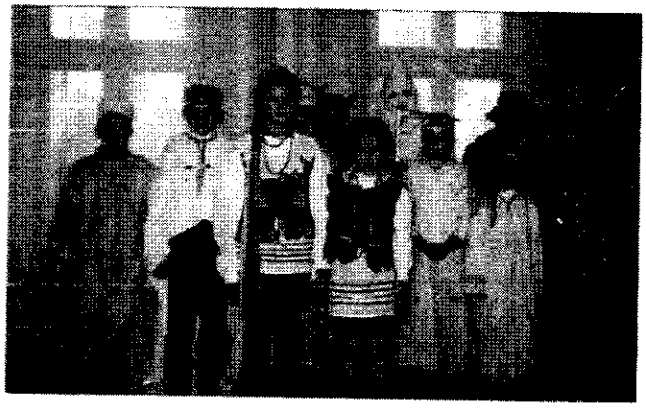

Регетівяне з двоїма дівчатками зо Смерековця. Фото: ПТ

Горличане то наймолодша молодіст. Фото: П. Стефановскій.

„Ой, лічусю, тяжкы часы! А не мате кус кобасы...?". Фото: ПС

коли в старших класах підут до школы в Гладышові. Наразі лемківском школом сут для них бабуся – знана на околицю барз тверда Лемкыня.

Наймолодшы Горличане долго дозрівали, жебы выступити на родимій сцені. Не барз было кому. Старша, ищы передбурсяна група выросла з дітинства (мал єм радіст вчыти іх через вісем років). Наступців не барз видно было. Аж того рока позберала іх Імость, Пані Мирослава Дубец – такых уж, од пятого рока. Самым появліньом ся на сцені выкликали бурю оплесків стуженой за нима бурсяной публикы. А кед засьпівали коляды, стары, добрі знаны і „новы", як „З Новым Роком", „Ген высоко", „Зышла чудна зьвізда" – автентычній радости родичів і зобраных не было міры. Акомпаньював з душевным чутьом на електроничных клявішах Павел Малецкій (подібні як спомненнии Яков Дзюбина – зо „старой" горлицкой „гвардиї). Молоды артисты барз были переняты свойом рольом. Так барз, же наймолодша – Лідзя Тацин зо слезками в очах зышла зо сцены. Очывидні по одограню свойой ролі. При рясных оплесках.

Бурсяне колядуваня кінчыли Креничане – Русенковым „Вертепом в Карпатах", а радше выімками з него (І акт, 1 сцена з ІІ акту і остатня, дакус аранжувана до обставин сцена). За сатисфакцию сой маме, же сме однашли мелодию старой коляды „Народил ся Ісус Христос" (Русенко подал лем слова). Долгу ролю бачы грал – і зато треба го выменувати – Славомир Грыч. Шувну ролю Хлопця мал тіж Сандрусь Клинківскій, котрий мя, шліпого Діда за руку провадил. Думам, же сме ся випыткы, ищы з Божом Матірю, з Пастырями і Ангелами дакус подабали.

Дякую Організаторам, Пані Меланії Хомяк за даруночкы для діти, Газдам Руской Бурсы за гостину, Учытелям за одлягу душу.

Дякую Вам Діти і Діточкы! Роснийте щесливо. На славу і хосен нашой пораненой Лемковины. Роснийте! Най благословит Вашы стежкы Добрий Бог. Бог Предків нашых. Наш Бог.

„Глян, Боже, оком на Лемковину, помож нашому народу..."

ІЩЫ О МОНУМЕНТАЛЬНІЙ ПРАЦЫ ДР ОЛЕНЫ ДУЦЬ-ФАЙФЕР

ПЕТРО КОГУТ

Біблия літературы Лемків

Так можна назвати наукову книжку професора Краківского Університету, Др Олены Дуць-Файфер, яка вышла з друку 2001 року в Польскій Академіі Знань, одділ Працы Комісиі Східньо-славяньской – „Лемківска література в другій половині XIX і на початку XX віку".

Обємна книга на 415 сторінках має три розділы. Перший – „Контекст історичний" має такы підрозділы:

а) Територия, етноґенеза, культура, релігія і свідоміст;

б) Ситуация лемківской культуры в другій половині XIX і на початку XX віку;

в) Лемківска література – методологічно-дошлідницкы квестиі.

В другым роділі: „Головны напрями писменництва Лемків в другій половині XIX і на поч. XX віку" омовлено:

– Історично-етнографічны шкіцы, языкознавчы описы, льокальны кореспонденциі та інчы роботы, якы вказуют на стремліня до спрецизуваня специфікы власной групы;

– Літературу: записково-споминову, релігійну, поезию, белетристичну прозу, драму і інчы сценічны формы; літературу сатиричну, літературу для діти і молодежы, едукацийну, дидактыно-просвітню та есеістыку.

– Лемківске часописменство.

Третій розділ „Літературны консеквенциі та континуациі" підсумовує розвиток писменности Лемків в другій половині XIX і на початку XX віку та позерат в будучніст – на літературу меджевоєнного часу та днешню літературну творчіст Лемків.

Вражат маса бібліографіі выкорыстаной літературы на 43 сторінках, што свідчыт про обґрунтуваніст науковой праці. Дуже цінным є 48 фото давновыдаваных газет, книжок та іншой літературы, фото выдатных діячів лемківской культуры, про труды якых іде бесіда в книжці.

Высвітлены материялы на підставі науковых жерел та обєктивна оцінка діяльности на ріжных етапах істориі і керунків заслуговуют на то, абы до назвы науковой книжкы Олены Дуць-Файфер слово і істориі літературы Лемків, бо до того часу нихто так необґрунтував з выкорыстаньом масы науковой літературы і публіцистичных творів, як то зробила она.

В книжці розкрыто постоянний розвиток культуры Лемків, о чім оповідают легенды, переказы, традициі, звычаі, обрядовы пісні, з якых выходит же характерны рысы Лемка то – кальны кореспонденциі та інчы терпіня і безгранична любов до рідной землі.

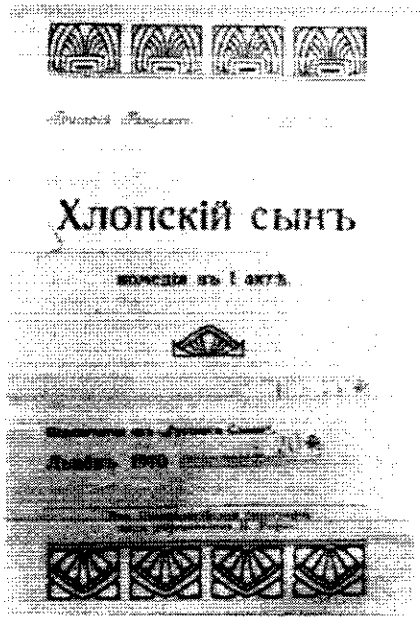

Наголовкова сторона комедиі Г. Гануляка (ілюстрация з книжкы О. Дуць-Файфер)

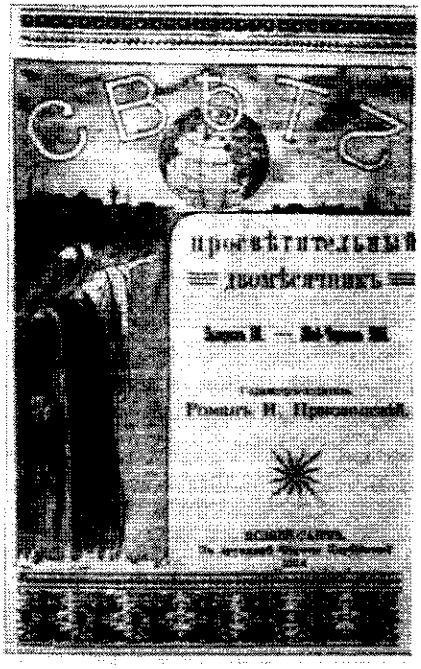

Наголовкова сторона часопису „Світ", выдаваного через Романа Прислопского перед I сьвітовом війном в Новым Санчы (ілюстрация з книжкы О. Дуць-Файфер)

Морально-етнічний характер Лемка передавали з поколіня на поколіня як на рідній Лемківщыні, так і в країнах, де жыют і не стратили інстинкту до творчости і як лем могли шанували і берегли свою культуру. Треба досліджувати минувшыну, задумувати ся над днешнім положыньом і накреслити будучніст нашой культуры на данім етапі істориі та, головне, выховати молоде поколіня Лемків гідным своіх предків.

Наукову працю Олены Дуць-Файфер треба выдати векшым тиражом по лемківскы і по англійскы, абы стала ся настольном для Лемка, де бы не жыв і яком мовом не бесідував. Она поможе познати красу і велич нашой культуры та вселит гордіст за свій лемківскій рід.

IV КОНҐРЕС СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ

Землетрясіня не было

22 марця біжучого рока скликано і дост щесливо проведено IV Конґрес Стоваришыня Лемків. Дост щесливо, повідам, бо од кілкох місяци стоваришыньовы сейсмоґрафы нотували на ґрунті нашой орґанізациі выразны підземны рухы, якы вказували на неминуче землетрясіня. Його епіцентер мал выпасти на улици Зофії Коссак 6 в Лігници, докладні там, де урядує провідний штаб СЛ, і докладні на ден скликаня його IV Конґресу.

Дост щесливо, гварю, проведено Конґрес, хоц щесливіст тоту (ту ся асекурую) не конечні належыт одчытувати як щесливіст універсальну, в сенсі ідеалу быту. Адже видіти ю мож і як філософію предків нашых, же – ліпша стара біда од новой. Біда, до котрой ся привыкне і знає ся радити сой з ньом. І іщы – одчытати ону щесливіст, ци уж радше щестя – мож (скептичным виджыньом, дайме на то), як трафунок. Мож, конец-кінцом, выкладати речене понятя на вельо інчых способів, та перейду до того, же:

...Завидувано нам в цілым русиньскым сьвіті, нам – то значыт Стоваришыню Лемків, спокою, несейсмічности нашого ґрунту. На Підкарпатскій Руси ґабінеты змінювано як дамскы рукавичкы. На Пряшівщыні за тот недолгій час нашого оброджыня урядує уж четвертий ци пятий (на фест не тямлю) ведучий. Проходили зміны в провідных кругах бачваньскых Руснаків. А лем в нас... Ніт, подібні як в нас має ся справа на Уграх, але там справа є цілком інчого роду. О котрій не час ту бесідувати. Тым паче, же час мі престати ключыти...

Выбрано новий Головний Заряд Стоваришыня Лемків. Новий в тым сенсі, же зас го выбрано, хоц не так барз до кінце, бо в його складі зашли шувны зміны, але Ведучым – на четверту уж каденцию – остал АНДРИЙ КОПЧА.

Докладнійше о IV Конґресі Стоваришыня Лемків повідомиме Вас в наступным числі „Бесіды". (лт)

200 ✱ 200 ✱ 200 ✱ 200 ✱ 200 ✱ 200 ✱ 200

200 ✱ 200 ✱ 200 ✱ 200 ✱ 200 ✱ 200 ✱ 200

24 квітня того рока сполнят ся 200. річниця народжыня Александра Духновича – великого нашого Будителя. 30 марця минула 138. річниця його смерти. Докладні того дня, од год. 22.00 II Програм Польского Радня, стараньом Фундациі Спомаганя Лемківскої Культуры РУТЕНІКА і Стоваришыня Лемків, надал долгу, годнинну аудицию, посвячену жытю і творчости Александра Духновича в контексті нашлідків його діла – стремлінь і трудів наступуючых по ним поколінь, до днешнього дня. Головны святкуваня великой Духновичовой Річниці (рік 2003 в нас – як і в цілым русиньскым сьвіті проголошено Духновичовым Роком) одбудут ся на Пряшівщыні, в колысці Будителя. Кульміняцийом іх будут торжества в рамках VII Сьвітового Конґресу Русинів і I Сьвітового Форум Русиньскої Молодежы, якы то акциі вызначено на дни 5 – 8 червця 2003 рока в Пряшові. Шыроко о вшыткым інформувати будеме на сторонах нашой „Бесіды", враз з поміщаньом матеріалів з медженародного наукового семінара о Духновичу.

ЯРОСЛАВ ГОРОЩАК

Листы до Бесіды

(Лист Нр 3)

Іщы кус о наший писовни „і-и". Прийняли зме понад десят років тому деякы правила і прибую ся їх тримати, хоц мя декотры разят. На примір "ходил" заміст "ходив", але-м ся преміг бо в тым ест льогіка. Коли бесідуєме **ходили** то і **ходила ходило** - може быти - од незмінного **ходил** (все еднако, лем ся кінцивка змінят). Єст ту порядок в писовни, а в бесіді тіж ся нич не стане як дахто вырече „ходила" заміст "ходива". Поза тым все си можеме ставяти кривульку над „л" як бы зме доклади хтіли сигналізувати, ци вчыты де „л" мож двояко выречы. Не думам зрештом, жебы молоды Лемкы (а про них то преці робиме) мали проблем де бесідувати „в" хоцкі написане є „л"...

Вертаючы еднак до „і-и" прийняли зме, же „і" змякчує співголосну (ци тіж согласну) за яком стоіт. То нам дало порядок в писовни бо ся товды мож обыйти без мягкого і твердого знака. Тераз виджу зміну в „Граматыці" бо „і" юж лем часом змякчує, але коли? То для векшости юж Лемків фрас го зна.. Аргумент є, же так мусит быти, бо то бесіда Середущой Лемковины. Штоси ся мі видит, же тото буде мало шторазменче значыня де як **бесідували**, а шторазважніжша буде простота і льогічнист правил писовні, а в тым припаді не годен найти ниякого правила. Так само ма быти писана і „силь" (яко сіль) і "сіно". Ту юж не мож речы, же нич ся не стане як дахто вырече „сыль", „спосыб", "часыв" (бо буде сьмішні), ани тіж не мож повісти, же дашто буде простіжше (бо н.п. все еднако). Головний Редактор повідат, же люде ся того навчат так як Полякы свого „sinus" і „cosinus". Не барз ся можу з тым згодити, бо Полякы мают ту ясне правило. Така вымова обовязує лем в словах взятых з чужых мов! Тымчасом ани „сіль", ани "спосіб", ани „часів" то напевно не сут слова чужомовны. Коли бы ся прийняло еднак писовню „силь", „спосиб", "часив" то нич ся не стане як дахто вырече „сыль", „спосыб", „часыв", то значыт з твердым „с". Барз мі шкода дотыхчасовой кляровности писовні і ниякся не можу премочы до найновшой пропозиції. Хыбаль же найдеме спосиб на означаня рижниці в вымові так як кривулька над „л". Не знам еднак што бы то мало быти. Подвійна кропка юж зарезервувана для украіньскої буквы. Кривулька юж є ужывана над „л" (а поза тым нормальні над „й"). Глупо бы было пакувати єй іщы над „і". Знам як трудно вчыти діти коли нее правила і треба ім повідати, же дашто ту є так „бо так" а там інакше - тіж "бо гак". Остатньо знайома, яка вчыт діти лемківскої мовы, звернула ся до ня (попрез мого сына) яке дітям подати правило писовні „и-ы" бо они юж всяди бесідуют лем „и". Холєра ня зас затрясла, же діти того не выносят з дому, але в свого сына, якій добри бесідує по лемківскы, виджу таку саму тенденцию, хоц го пучу о то мало не каждий ден. Свого сына **може** в кінци навчу, але кілько людям ся буде хтіло (або будут мати коли) выверати безпрестанну пресию на діти? Треба ім подати правило а ту єст ся над чым задумати. Я знам, же каждий правопис то є компроміс медже етимольогійом а фонетыком. Як далеко еднак може іти тот компроміс? Ци аж до ліквідациі „ы"? Сто раз волю подумати над правилом запису „ы". Подибні думам в справі "і-и". Отже правила сут барз важны і будут шторазважніжшы. Не лишайме того што не мусиме на „якоси то буде", або люде "ся призвычаят" так як Полякы до свого „sinusa". Повтарям, Полякы мают ту правило! І мы мусиме тых правил мати чым найвеце, а чым найменче поля незлефініованого!! Без правил.

Ужываня „и" в словах такых як „силь", "спосиб", "часив" не творит ниякого проблему. Не прешкаджат бесідувати тых слив през „і", а част люди і так іх бесідує през „и". На против, розвязує проблем бо не півперечыт правилу змякчуваня през "і". Годен см прийняти і юж по кус принимам "і" заміст "и" в такых словах як „рік" заміст "рик", „рівно" зам. "ривно", але оно ся ту з ничым не сварит. Може в такым разі ідме на мудрий компроміс і впровадме за середущом Лемковином „і" зам. "и" там де тото не розвалят нам правил, на примір по „р" а лишме за Західньом Лемковином "и" там де впроваджыня "і" выверпуло бы нам дотыхчасову кляровнист запису, на примір по „с". Што вы на то?

Droga Redakcjo „Besidy".

Nosiłem się z zamiarem zaproponowania Redakcji poszerzenia wydawanej w obecnym zakresie „Besidy" o dwie lub cztery strony, ale nie miałem odwagi. Przede wszystkim krępowało mnie to, że ja jestem dla Redakcji tylko polskojęzycznym klientem i być może nie jestem akurat do wykorzystania.

Odwagi do nawiązania kontaktu na zamiarowany temat dodał mi artykuł napisany przez Pana Jarosława Horoszczaka na str. 9-11 „Besidy" 6/69 - 2002 r., z treści którego wynika iż pożądanym jest na obecnym etapie rozszerzenie tematyki dwumiesięcznika, aby objąć nią szerszy krąg czytelników i nie tylko o to.

Osmielę się zacytować fragment myśli Pana Horoszczaka. Cytuję: „Teraz jednak wychodyt mi, że – ne prypadkom – doterame łem do samych werszkiw? My tam cilujeme! Chtił bym, barz bym chtił, żeby „Besida" dochodyła i do prostiższych ludy. Tym barże, że ne musyt to oznaczaty obnyżynia riwnia".

Według mojego zapotrzebowania na wiedzę o wybitnych przedstawicielach Łemków z przeszłości, a myślę, że nie tylko mojego, a także młodych ludzi, ktorzy poszukują tematów do prac magisterskich czy naukowych, widziałbym dorzucić do każdego numeru „Besidy" po kilka nazwisk o ludziach uczonych z naszego środowiska, którzy działali w przeszłości dla dobra Łemkiwszczyny. Coś w rodzaju przewodnika. Dam tego próbkę na przykładzie jednego znanego działacza i pisarza:

1. Dr Teofil Kuryłło, żył w latach 1891-1945;
2. Małe zdjęcie 3x4 cm;
3. Urodził się w Męcinie Wielkiej w rodzinie duchownych. Jego ojciec był proboszczem we Florynce, znany i zasłużony dla Łemkowszczyzny działacz i pisarz. Dziadek Teofila również był księdzem i w swoim środowisku uznanym pisarzem;
4. Dr T. Kuryłło studiował we Wiedniu na Akademii Handlowej, a następnie na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie otrzymał stopień naukowy doktora;
5. Pracował jako adwokat w Rawiczu i w Krakowie. Wygrał też konkurs na Sędziego Okręgowego w Lesznie koło Poznania;
6. Pozostawił po sobie wiele ciekawych popularnonaukowych prac, wydanych i w rękopisie (wydał także biografie 36-ciu wybitnych Łemków);
7. Dr Kuryłło więziony był razem z ojcem w Talerhofie, w 1945 r. aresztowany i zamordowany przez służby NKWD;
8. O jego działalności i twórczości można się wiele dowiedzieć w „Łemkiwskym Ricznyku 2001" na stronach 132-136 i 107-113.

Ja myślę, że taki przewodnik o znanych, zasłużonych Łemkach może być pomocny dla młodych ludzi poszukujących tematów do prac naukowych.

Dla nas, czytelników starszej generacji, będzie ciekawą lekturą do głębszego poznania naszej historii, której nauczenia się nie mieliśmy możliwości. Zaś Redakcji może wyjść na „chosen" (korzyść), bo przyczyni się do zwiększenia nakładu „Besidy" i „Ricznyka".

Z pozdrowieniami dla Redakcji „Besidy" –

Aleksander Chudyk

P.S. Podoba mi się propozycja Pana Horoszczaka dotycząca dodatku do „Besidy" dla młodych czytelników. Uważam, że będzie dla nich wielką frajdą. Daj Boże. Powodzenia.

Од Редактора:

Дыпюл до края обшырний цикль Ярослава Горошака *Листы до „Бесіды"*. Цінний, шырий, не обоятний на долю нашу лемківску, на долю нашого часопису. Были увагы – тых было найменьше. Были похвалы, аж і величаня – за котры дякую, а місцями і приємно ся соромлю. Были пропозиции, думкы – і тых было найвеце. Новы, оргінальны, інтересуючы, але і такы, котры сідят во мі од давна – лем збыти ся ім роками не суджено.

Бо тото – жебы ся дашто збыло, сполнило, залежне є од вельох факторів, залежных од нас і незалежных. Писати бы о них веницу розправу, а не тоту жменьку оправдань (?). Сповідати бы ся і сповідати, часом з участю гріхів. Генеральні:

Маме барз марне уявіня о істоті (нашой, мойой) редакторскей роботы. Поминме уж сферу технічну, складаючу ся з цілого ряду чынности – покля часопис, так як го видите готовий, не піде до друку. Поминме в формальным сенсі труду і часу редактора – преписувача, тумача, поправляча, ламача, складача, форматувача.... очывидні і творні-писача, што занимат битий місяц в двомісячным выдавничым циклю „Бесіды". А де річник!? Не бесідуючы о цілым ряді – в заложыню – основных, професийных, конечных занять.

Речете, вертаючы до „Бесіды": не робити луже більше, лем інакше.

Одповідам: на днес ани кус більше, шырше робити ся не даст, зо взгляду на можливости „преробовы". Робити інакше? Мож бы повісти: patrz wyżej. А розяснюючы тото: на днес часопис поміщат тото, што мусит і што має до диспозиції. На інчіст, на новіст – треба часу. І люди (властиві одворотні). Пропозиції (іх реалізация), чудовы, хосенны, потрібны – вымагают працы.

...А, так по правді, не все достерігаме што в тій „Бесіді", „Лемківскым Річнику", „Лемківскій Ластівочці" та в принагідных додатках ест. Істория? Ест ей по уха! Же ніт в простій формі? Найпростійше є найтруднійше. А так – по правді – для кого (іщы, ци уж, бо середина порожня)? Весіля, погребы, традиции, вшыткы жытьово-народовы делікатности? Бывают в нас. Автор *Листів*, враз з пропозициями, мимоходом покус іх поширил. Лем бы так дале! Страны для молодых? А „Ластівочка"? А! Вы думате не о дітьох, а о молодых людьох, студентерії? О, то уж не наша полічка, не наше мышліня, підхід де жыта. Они сами мусят тото зробити (шырше – опсылам до моіх пропозиций /Nomen omen/ з першой страны „Горлицкого Бурсака").

І мам іщы пропозицию: поможте поставити Редакцию „Бесіды" на почтивы ногы, в сенсі кадровым, льокаловым, з выпосажніньом одповідаючым бодай найбарже скромным, але днешнім нормам (на днес „Бесіда" не ма доступу до інтернету, што є не лем бідом, але і – стыдом; опоряджыня, од років – з другой рукы, з Віндовсом 98, добрым до писаня... подань до Гміны).

Не берте лем до увагы мене – як редактора. Хоц люблю тото діло (а любов выникат з нашой потребы), мам вельо неспольненых од молодости мрій. Двадцет років ем стратил, бо-м за молодий был. Двадцет років ем одпал тому – што-м, з любови, робити мусіл. Не знам, не моя воля, кілко мі іх остало. Лиште мі тоты роки. Для мене.

Uwaga, kandydaci na studia!

Od roku akademickiego 2001/2002 na
Akademii Pedagogicznej
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
funkcjonuje nowy, jedyny w Polsce kierunek studiów
filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim.

O przyjęcie na ten kierunek mogą ubiegać się zarówno kandydaci, którzy uczyli się w szkole języka rosyjskiego, jak i kandydaci, którzy uczyli się innych języków obcych. Podobnie też wygląda sprawa znajomości języka rusińsko-łemkowskiego. Studentami mogą zostać zarówno posiadający taką znajomość, uczący się wcześniej tego języka, jak i ci, którzy go nie znają.

Program studiów na kierunku filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim przewiduje – poza przedmiotami rusycystycznymi – przedmioty związane z tą specjalizacją (praktyczna nauka języka rusińsko-łemkowskiego, wiedza o historii i kulturze rusińsko-łemkowskiego obszaru językowego, literatura rusińsko-łemkowska, gramatyka opisowa języka rusińsko-łemkowskiego, historia języka rusińsko-łemkowskiego, stylistyka języka rusińsko-łemkowskiego, gramatyka konfrontatywna polsko-łemkowska, metodyka nauczania języka rusińsko-łemkowskiego) w łącznym wymiarze średnio 10 godzin tygodniowo w ciągu całego okresu studiów.

Studia na kierunku **filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim** stwarzają **wyjątkowe szanse i możliwości** wszystkim, którzy je podejmą. Akademia Pedagogiczna w Krakowie jest jedną z najbardziej prestiżowych uczelni w kraju. Studia w Krakowie to pięć lat przebywania w centrum życia kulturalnego i umysłowego Polski. To niepowtarzalne szanse rozwoju intelektualnego i kontaktów kulturalnych dla młodych ludzi. Instytut Filologii Rosyjskiej AP dysponuje dobrze przygotowaną, kompetentną kadrą nauczycieli akademickich, wśród nich znakomitymi specjalistami w zakresie glottodydaktyki, literatury i języka rosyjskiego, a także w zakresie kultury, literatury i języka rusińsko-łemkowskiego. W trakcie studiów możliwe są wyjazdy na stypendia i staże zagraniczne. Nawiązane zostały i pogłębiane są stopniowo kontakty z innymi instytucjami akademickimi prowadzącymi studia i badania w zakresie kultury i języka rusińskiego w Europie i Ameryce. W Instytucie powstaje specjalistyczny księgozbiór z zakresu kultury, historii, literatury, języka, życia społecznego całego obszaru rusińskiego.

Studenci kierunku **filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim** objęci są, podobnie jak wszyscy studenci Akademii Pedagogicznej w Krakowie, **systemem świadczeń socjalnych i stypendialnych**, w ramach których możliwe jest otrzymanie stypendium socjalnego, stypendium naukowego za bardzo dobre wyniki w nauce, miejsca w domu akademickim, dotowanych obiadów w stołówce akademickiej. Oprócz tego **Fundacja Wspierania Mniejszości Łemkowskiej „Rutenika" ufundowała specjalne stypendia dla studentów, którzy uzyskają średnią ocen z egzaminów z przedmiotów łemkoznawczych nie niższą niż 4,5.**

Absolwenci tego kierunku mają pełne kompetencje i uprawnienia w zakresie dwóch filologii: rosyjskiej i rusińsko-łemkowskiej, stąd też ich **szanse na rynku pracy są podwójne**. Pamiętając, że wzrasta w kraju zapotrzebowanie na rusycystów, trzeba wiedzieć także, że absolwenci kierunku filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim będą pierwszymi w Polsce w pełni wykwalifikowanymi specjalistami w zakresie języka i kultury Łemków. Stąd też rozwijające się szkolnictwo mniejszościowe, dziennikarstwo etniczne, funkcjonowanie języków mniejszościowych jako języków pomocniczych w urzędach, edukacja regionalna, z chwilą wprowadzenia prawodawstwa unijnego, będą wymagać kadry kompetentnych specjalistów-łemkoznawców.

Informacje o egzaminach wstępnych
Filologia rosyjska z językiem rusińsko-łemkowskim
studia dzienne 5-letnie magisterskie

limit przyjęć – 15 miejsc

kryteria przyjęć - **Rozmowa kwalifikacyjna** w języku rusińsko-łemkowskim lub polskim na temat zainteresowań kandydata literaturą i kulturą łemkowską. Negatywny wynik rozmowy nie wyklucza możliwości ubiegania się o przyjęcie na kierunek „filologia rosyjska"

system oceny wiedzy - ranking ocen (b. dobra – niedostateczna)

zwolnieni z rozmowy - laureaci i finaliści stopnia centralnego oraz laureaci II st. olimpiady języka rosyjskiego

termin i miejsce składania dokumentów - **od 5 maja do 18 czerwca 2003 r.** Maturzyści ub. r. **do 30 maja 2003 r.**

termin przeprowadzenia rozmowy - **1-2 lipca 2003 r.**

informacja dla wolnych słuchaczy - 5 miejsc dla kandydatów, którzy uzyskają ocenę co najmniej dostateczną, a nie zostaną przyjęci na miejsca limitowane, zdecydują o opłaceniu kosztów nauki na I roku w wysokości 2200 zł., a 50 % kwoty wpłacą wraz z pisemnym zgłoszeniem. O przyjęciu decyduje kolejność zgłoszeń.

absolwenci Nowej Matury - ranking wyników z języka rosyjskiego (poziom podstawowy)

Wykaz tematów z rozmowy kwalifikacyjnej

1. Łemkowie i Łemkowszczyzna – podstawowa charakterystyka: nazwa, etnogeneza, obszar, ludność.
2. Charakterystyka kultury ludowej Łemków – wygląd wsi, budowa zagrody, zajęcia ludności, wierzenia i zwyczaje, stroje ludowe, sztuka ludowa.
3. Wybitni Łemkowie, ich wkład w życie kulturalne, społeczne, naukowe, religijne Polski i Europy.
4. Literatura łemkowska.
5. Religia i życie religijne Łemków na przestrzeni dziejów.
6. Najnowsze dzieje Łemków (po roku 1945)

W okresie od **14 maja do 27 czerwca b. r.** w Instytucie Filologii Rosyjskiej AP, 31-116 Kraków, ul. Studencka 5, tel. (012) 662-67-31, 662-67-33, 662-60-68, odbywają się **bezpłatne konsultacje dla kandydatów na studia**. Szczegółowych informacji udziela sekretariat Instytutu.

ОЛЕНА ДУЦЬ-ФАЙФЕР

Культура Лемковины в другій половині XIX та на початку XX столітя

(продолжыня – 2)

Пред 1848 р. недалеко Лемковины істнували три гімназиі: в Перемышли (рік основаня 1617)[34], Ряшові (1658)[35], і Новым Санчы (1818)[36]. По 1867 р. основано гімназиі в Яслі (1868)[37], Саноку[38], Ярославі (1884)[39], Кросні (1900)[40], Горлицях (1906)[41], II Гімназиі в Новым Санчы (1908)[42]. Треба судити, што в них акуратні в першым ряді поберала наукы лемківска молодіж. Вшытко єдно більшіст з тых гімназий выникла дост пізно, уж під конец столітя. Знаме натоміст, головні на основі біографій відомых особистости з лемківского сьвіта і літерацкых переказів[43], што во вчаснійшым періоді молоды Лемкы для здобытя знань керували ся переважні на Угорску Русь, найперше до Подолинця[44], а пізнійше до Пряшова, Кошыц, Ужгорода. Вельох лемківскых гімнаяиялістів однотувано тіж пред 1867 роком в стінах перемышльской гімназиі[45]. Молодіж з мушыньского ключа в XIX столітю вчыла ся головні в сандецкій гімназиі[46]. Та пред 1867 роком зачислити могла лем нижшу гімназию.

---

[34] В 1617 р. єзуіты покликали в Перемышли школу, котру онедолга, по спротивлиню ся капітулы, мусіли заперти. Другіраз отворено ю в 1654 р. Колегія Єзуітів обнимала школу середню і нижшу. По касациі закону єзуітів в 1773 р. австрийскій уряд створил пятьоклясову урядову гімназию, єдну зо шестьох в Галичыні. В 1819 р. стала ся она шестьоклясовом. В 1849 р. получено шестьоклясову гімназию з дволітнім філософічным лицейом (істнуючым ту од 1818 р.), творячы полну выжшу гімназию. В 1850 р. вчыло ся ту 216 Поляків і 270 Русинів, в 1865 р. - 233 Поляків і 199 Русинів (S. G o l i ń s k i, *Historia gimnazjum przemyskiego*, [w:] *Sprawozdanie dyrekcji c.k. gimnazjum w Przemyślu za rok szkolny 1894*, Przemyśl 1894, s. 110).

[35] В 1658 р. Ряшові основяно колегію закону піярів, котре в 1786 році перетворено на цисарско-королівску выжшу гімназию, початково 6-клясову, по 1858 р. - 8-клясову. В 1860 вчыло ся ту 390 учеників, в тым 353 Поляків, 12 Німців, 14 Жыдів, 11 Русинів. В 1865 р. было 557 учеників: 503 Поляків, 9 Німців, 24 Жыдів, 19 Русинів. В 1880 р. было 582 учеників: 514 Поляків, 2 Німців, 53 Жыдів, 13 Русинів (J. Ś w i e b o d a, *Dzieje I Gimnazjum w Rzeszowie w latach 1786-1918*, Rzeszów 1984).

[36] В Новым Санчы істнувала од давных часів школа Краківской Академії, т. зв. Колонія; ліквідувано ю під конец XVIII столітя. 4 листопада 1818 р. отворено 6-клясову гімназию, котру в 1838 р. на 10 років преказано єзуітам. В 1848 школа прешла під сьвіттскій заряд, остаючы аж до 1866 р. 6-клясовом. В 1866 р. введено осму клясу, а в шлідуючым році осму. В 1870 р. число учеників дішло до 500. В 1908 р. было 909 учеників, што выкликало потребу організуваня філіі. Статистикы вказуют, же в 1879 р. на загальне число 370 учеників было ту 342 Поляків, 23 Русинів і 5 Німців. В 1899 р. было 368 Поляків, 19 Русинів, 3 Чехів, 7 Німців (T. S ł o w i k o w s k i, op. cit., s. 120).

[37] В 1868 р. выникла в Яслі нижша гімназия, утримуване на кошт міста. В 1872 р. отворено пяту клясу, котра дала початок выжшій гімназиі. В 1875 р. стала ся она державном установом, а кошты його утриманя преяд уряд. На преломі століть число учеників в ясельскій гімназиі перевыжшала 700. В 1904 р. покликано філію школы. Зо споминів о. Михаіла Вербицкого, котрий был в ясельскій гімназиі законоучытельом для грекокатоликів в роках 1900-1911, довідуєме ся, же ходило ту дуже Русинів-Лемків. Число іх становило 40-50 осіб (*Księga pamiątkowa. 70-lecie Państwowego Gimnazjum im. Króla Stanisława Leszczyńskiego w Jaśle*, Jasło 1938, s. 8).

[38] В 1880 році отворено в Саноку першу гімназияльну клясу, котра была на утриманю містецкой гміны. На початок записало ся до гімназиі 63 учеників. Підчас першой матуры (в 1888 р.) было уж в школі 10 одділів з 295 учениками, з котрых 192 было Поляками, 82 Русинами, 20 Жыдами і 1 Німцьом. В 1906 році Гімназия числила уж 820 учеників (в 18 одділах), спосеред котрых 580 было Поляками, 170 Русинами, а 70 Жыдами (J. S t a c h o w i c z, *Gimnazjum męskie w Sanoku 1880-1958*, [w:] *Księga Pamiątkowa Gimnazjum Męskiego w Sanoku*, Kraków 1958, s. 50).

[39] Стараня перетворити істнуючой в Ярославі од 1868 р. реальной школы на осмоклясову гімназию повли ся в 1884 р., коли то отворено I гімназияльну клясу. По першій матурі в 1892 році школі придано статус полной выжшой гімназиі. В ювілейній книзі не подано народовостьовых статистык гімназияльных учеників. Відомо, же од 1903 р. істнувала ту Бурса Святого Онуфрия., утримуюча 17 учеників руской народности. Пересічне число учеників осцилювало медже 500 а 700 (*Księga pamiątkowa jubileuszu 100-lecia I Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Jarosławiu 1884-1984*, Jarosław 1987).

[40] В 1900 р. цисарскым постановліньом покликано в Кросні Выжшу Реальну Школу. До I клясы принято товды 36 учеників. На базі той школы в 1921 р. выникла Державня Гімназия ім. М. Коперніка в Кросні (*Księga pamiątkowa b. Szkoły Realnej i b. Gimnazjum, obecnie Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika w Krośnie*, Krosno 1967).

[41] Покликана в 1906 р. горлицка гімназия скоро ся розрастала. Полна уж, осмоклясова гімназия в 1913/1914 шкільным році числила 466 учеників (записаных в вересни). Поляків было 365, Русинів 56 (даны з зоставлінь в кінци шкільного рока; *Księga pamiątkowa. 90 lat...*, s. 18).

[42] Гімназия тота взяла свій початок з філіі I Гімназиі. Од 1 вересня 1908 р. школа тота отримала званя Ц. К. II Гімназия. В 1908/1909 шкільным році было ту 399 учеників; в 1909/10 - 410; 1912/13 - 471. Під народовым взглядом 97% становили Полякы, бл. 1 до 1,5% - Німці і 1 % Русины, хоц процент тот ся змінял (R. G e s s i n g, *Zarys dziejów II Gimnazjum w Nowym Sączu w okresie galicyjskim (1908-1919)*, „Rocznik Sądecki", T. 12, 1971, c. 127-164, ту: с. 151, на основі *Sprawozdania Dyrekcji C. K. II Gimnazjum za lata 1908-1918*).

[43] Старчыт ту покликати ся на знаний цикль споминів зо студентского жытя Василя Чернецкого та спомины Владиміря Хыляка.

[44] M. A d a m c z y k, *Unici w Kolegium...* В 1643-1848 роках вчыло ся в пододинецкій колегії і гімназиі 335 грекокатоликів з Польшы (Галиції), в тым зо Сандеччыны і Ясельщыны рекрутувало ся 93,4% того загального числа учеників (ibidem, с. 18-19).

[45] С. Ш а х, op. cit., с. 267.

[46] Z. R u t a, op. cit., с. 251-265. Автор приводит документы посвідчуючы, же н.пр. в 1846 р. учениками сандецкой гімназиі были Григорий Клинковскій з Віковы, Йоан Гарбера з Мухначкы, Миколай Черняньскій зо Злоцкого, Кароль Гойнацкій з Береста, Йосиф Мерена з Полян, Йоан Гамерник з Телича і Антоний Кеблеш з Телича, *Juventus C. R. Gymnasi Neo-Sandecensis religiosis S. J... a schol. 1846*.

Окрем гімназий в галіцийскых містечках істнували школы приготовлюючы учытели народных шкіл. Пред 1869 роком были то так званы препаранды[47]. В 1864 р. істнувало в Галичыні вісем препаранд, м. ін. в Перемышли, в котрых вчыло ся пересічні по двадцетьох учеників. Час наукы в препаранді для кандидатів на учытели головных шкіл выносил шіст місяци, для учытели тривіальных і парафіяльных шкіл – три місяці. Принимано ту кандидатів, котры скінчыли триклясову головну школу. В автономічній добі учытели народных шкіл приготовлювали учытельскы семінариі[48]. Не рахувано іх як середні школы. Іх закінчыня давало професию, але не кваліфікувало до піднятя выжшых студий[49].

Семінариі такы находили ся н.пр. в Старым і Новым Санчы*, Кросні, Ярославі, Ряшові, Перемышли.

Ученикы гімназии, званы студентами, мешкали на станциях, однісні хлопскых сынів в барз скрутных обставинах[50], нераз примераючы голодом, кед пришло ждати на скромну пожыву, яку родиче што даякій час посылали ім зо села. Часто зданы были лем на самых себе, бо бідна родина не годна была прийти ім з якомнебуд помочом. Старшы студенты зарабляли переважні на своє утриманя корепетициями. Почынаючы од шістдесятых років XIX столітя, в містах зачали выникати бурсы для руской молодежы, фундуваны через ріжны організациі, суспілности ци індивідуальны особы[51]. Факт тот причынил ся до значного приросту числа гімназияльных учеників селяньского походжыня.

Товды коли в половині XIX ст. до гімназий ходила передовшыткым молодіж з інтелігентского середовиска, головні сынове священників, то о пятдесят років пізнійше рішучу більшіст учеників становили хлопскы діти. В 1902/3 р. в десятьох містах східньой Галичыны функционувало уж 18 бурс, з котрых корыстало 699 учеників[52].

В самым Львові істнувало пару рускых бурс, подібні в Перемышли і Саноку. Была руска бурса в Ярославі і в Горлицях. В Новым Санчы істнували дві рускы бурсы. Єдну заложено в 1898 р. з ініциятивы і під опіком комітету якій становили місцевы патріоты староруской орьєнтациі, другу бурсу заложыли приіздны украіньскы урядникы. В 1901 році в обох сандецкых бурсах мешкало 110 лемківскых хлопців[53]. Рускы бурсы окрем забезпечыня быту для побераючой наукы молодежы сполняли не меньше важну выховавчо-патріотычну функцию, што зрештом было выразно зазначене в статутах товариств опікуючых ся нима.

Дальшым, погімназияльным етапом здобываня осьвіты была найчастійше духовна семінария або, рідше, котрисий з університетів (Львів, Краків, Відень) ци евентуальні інча выжша школа крайова або столична (Львівска Політехніка, Академія Красных Штук в Кракові, Віденьска Політехніка, Агрономічна Школа во Відни).

З огляду на адміністрацийну приналежніст Лемковины до грекокатолицкой перемышльской єпархіі та до львівской митрополіі, Львів і Перемышль были основныма центрами, в котрых вчыли ся кандидаты на духовных.

Діюча во Львові од 1783 рока Ґенеральна Духовна Семінария для грекокатоликів з Галичыны, Угрів, Семиградя і Хорвациі[54] становила центральний осередок приготовлюваня кандидатів до духовного стану, тіж з Лемковины. По покликаню в 1845 році єпархіяльной семінариі в Перемышли приняла ся практыка што студенты той єпархіі по закінчыню трьох років богословія во Львові, четвертий завершували в Перемышли, під покровом свого єпископа.

Львівска семінария, яка враз з університетом становила кужню руской інтелігенциі, была тым місцьом, де дозрівали умы молодых пришельців з провінциі, формували ся іх філософічны, політичны, народовы погляды, розвивали творчы здібности[55]. За словами Йосифа Сліпого:

---

[47] F. R z e m i e n i u k, op. cit., c. 153.

[48] Cz. M a j o r e k, *System kształcenia nauczycieli szkół ludowych w Galicji doby autonomicznej 1871-1914*, Wrocław 1971.

[49] Ł. H. B a i k, *Z historii rozwoju ukraińskiej szkoły w Galicji*, [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 3, *Nauka i oświata*, Rzeszów 1995, c. 151-161, особливі с. 154.

[50] Під тым оглядом не было якісых істотных ріжниц медже руском і польском молодіжу. Старчыт ту покликати ся на уступ зо споминів Станіслава Пігоня, якій тычыт ся гімназияльного періоду в Яслі (S. P i g o ń, *Z Komborni w świat*, Kraków 1947, c. 127).

[51] Першу руску бурсу заложыл в шістдесятых роках в Коломыі директор тамтышньой гімназиі – Теодор Білоус. О лемківскых бурсах см. *Наши бурсы*, „Календар «Лемка»", Р. 1936, с. 104-105.

[52] J. M i ą s o, *Z dziejów szkolnictwa ukraińskiego w Galicji*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty", T. 34, 1991, c. 51-73, ту: с. 67, припис 96.

[53] С. Ш а х, op. cit., с. 291-293.

[54] На тему той семінариі: Я. Л е в и ц ь к и й, *Львівська духовна семінарія в літах 1897-1901*, Львів 1901; Й. К м і т, *Причинок до історії руского духовного наукового семінарія у Львові 1837-1851*, „Записки Наукового Товариства ім. Шевченка", Т. 91: 1909, с. 151-158; К. С т у д и н с ь к и й, *Львівська духовна семінарія в часах Маркіяна Шашкевича, 1829-1843*, „Збірник Филологичної Секції НТШ", т. 17/18, Львів 1916; *Греко-католицька Духовна Семінарія у Львові. Матеріали і розвітки зібрал Й. Сліпий*, т. 1, Львів 1935; *Світильник істини*, ред. П. С е н и ц я, Toronto-Chicago 1973, с. 379-389.

[55] M. H a n d e l s m a n, *W Galicji*, [w:] i d e m, *Ukraińska polityka ks. Adama Czartoryskiego przed Wojną Krymską*, „Prace Ukraińskiego Instytutu Naukowego", t. 35, Warszawa 1937, c. 60-98, особлиі с. 64-67.

> Семінария стала ся центром, де родила ся і розвивала богословска наука, писано підручникы до теології, выдавано релігійно-церковны часописы і в загалі буйно квитло літерацко-релігійне жыття[56].

В обрубі богословской освіты семінария мала пополнювати тото, чого студенты не отримали на університеті. В семінарскых стінах заходили переміны съвідомости молодых Русинів. В семінарско-університетскых кругах діяла „Руска Трійця"[57]. Ту Шашкевич піднял клич голошыня проповіди в народным языку. Врешті

> Цілий народовецкій рух 1860-ых років розвинул ся завдякы духовній семінарії. В ним выникла перша народовецка спільнота во Львові, стараньом котрой основано часопис „Вечерниці", купувано дуже книжок з України і утримувано контакты з наддніпряньскыма Українцями, Кулішом і інчыма (...). В духовній семінарії проходили товды і пізнійше нарады послів. Література, театр, справа університету, кольпортаж українськых книжок скупшял ся в духовній семінарії. В тым часі працювали тіж студенты богословія над словником, котрий выдал Омелиян Партицкій...[58]

Рівночасно серед абсольвентів семінарії были горячы прихильныкы староруской концепциі, ци пізнійше русофільской, оборонці етимологічного правопису поборюючы фонетыку, „тверды Русины", якых особливі дуже было серед лемківского духовенства.

Інтелектуальному розвитю семінаристів та індивідуальным студиям помагати мала чытальня основана в 1849 році. Діял тіж хор, театральна група, розвивала ся літературна діяльніст (родили ся переклады релігійной літературы, оргінальна релігійна лірика, панегіричны творы з нагоды ювілеїв важных особистости, проповіди). Вплыв три- ци штырьолітнього перебываня в семінарії на інтелектуальне розвитя, виджыня съвіта будучых грекокатолицкых отців был отже значний.

Число семінаристів в окремых роках навчаня тримало ся пересічні границі 250. Але бывало, же дішло до 400 (в 1877 р.)[59].

Більшіст выкладів для студентів семінарії проходила на Львівскым Університеті[60], котрий початково мал штырі выділы: теологочний, філософічний, юридичний і лікарскій. В 1806 році зліквідувано лікарскій выділ, привернений аж в 1894 році. Число студентів - Русинів на Львівскым Університеті в роках 1880-1890 выносила бл. 380-400, в тым бл. 250 студентів теологічного выділу. Становило то бл. 36% вшыткых студентів університету[61]. Выклады проходили початково в німецкым языку і по латині, піжнійше в польскым языку. Істнуюче в роках 1787-1809 при Університеті *Studium Ruthenum*[62], з рускым выкладовым языком, было лем короткым епізодом, хоц становило важний прецеденс. В 1848 році створено на університеті першу руску кафедру - Рускоro Языка і Літературы, ведену через Якова Головацкого. До кінця австрийскоі власти в Галичыні створено 10 рускых університетскых кафедр, серед них Кафедру Історії Східньой Европы ведену через Михайла Грушевского.

Число рускых студентів на Львівскій Політехніці[63] (1817-1844 Ц. К. Реальна Школа во Львові, 1844-1847 Ц. К. Технічна Академія, 1877-1918 Ц. К. Політехнічна Школа) все было невеликє. В роках 1880-1890 вагала ся медже 4-7 на 130-200 слухачи. В 1892 році на Політехніці было 169 слухачи, серед них 7 Русинів[64]. З часом іх число побільшало ся, на што вказує хоцьбы выникніня в 1902 році Стоваришыня Українськых Студентів Львівскоі Політехнікы „Основа".

(продолжыня наступит)

Увагы тлумача:

1. Декотры чытачы звернули увагу, же в тексті хоснує ся переміннї понятя „Галичына", „Галіцыя", „галицкій", „галіцийскій". Отже в польскым оргіналі ніт ту проблему - Galicja, і - фертик. Натоміст, так я думам, трудно хоснувати в нашій традиції понятя „Галичына" в однесіню до - дайме на то - Тарнова, або - тіж, дайме на то - назвати галіцийску „ребелію" Якуба Шелі галицкым повстаньом.
2. (означене *). Хоснує ся ту, за оргіналом працы, назвы Старий Санч і Новий Санч, але памятати треба што в лемківскій традиції не было такых назв. Было лем Старе Місто і Санч, давно, подібно - Сутеч. (пт)

---

[56] *150-річчя Духовної Семінарії*, [в:] *Світильних істина...*, с. 379-400, ту: с. 381.

[57] W. M o k r y, *„Ruska Trojca". Karta z dziejow zycia literackiego Ukraincow w Galicji w pierwszej polowie XIX wieku*. Kraków 1997.

[58] *150-річчя Духовної Семінарії...*, с. 395.

[59] Ibidem, с. 382.

[60] На тему Львівского Університету: L. F i n k e l, M. C h l a m t a c z, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1898; Ł. F i n k e l, S. S t a r z y ń s k i, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, cz. 1-2, Lwów 1894, W. H a h n, *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1912; F. Jaworski, *Uniwersytet Lwowski, Wspomnienia jubileuszowe*, Lwów 1912.

[61] Ф. И. С в и с т у н ъ, *Прикарпатская Русь подъ владѣніемъ Австріи* (Второе дополненное изданіе), Trumbull, Connecticut 1970, с. 414.

[62] А. А н д р о х о в и ч, *Львівське Studium Ruthenum*, Львів 1929 (одбитка з: „Записки Товариства Наукового ім. Шевченка", Р. 1929, т. 150).

[63] W. Z a j ą c z k o w s k i, *C. k. Szkoła Politechniczna we Lwowie. Rys historyczny jej założenia i rozwoju tudzież stanu jej obecnego*, Lwów 1894; Z. P o p ł a w s k i, *Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844-1945*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1992.

[64] Ф. И. С в и с т у н ъ, op. cit., с. 414.

МАРИЯ ҐОЧ-БУРЯК

Культурно-осьвітня діячка, заслужений педагог, долголітня спілопікунка Музею Лемківской Культуры в Зындрановій, працівник Редакції "Загорода". Дівка знаменитого лемківского байкаря Миколая Буряка.

Вродила ся 5 квітня 1943 рока в Смеречнім на Дуклянщыні. Як вказує дата – то дітина часу окупациі і весняна, радісна пора народжыня Марії не принесла радости єй дітиньству. Рідне село спалене было в 1944 році дочыста, а родина Буряків в осінній дощовий час, враз з інчыма Смеречнянами мушена была скрыти ся од наведеной "людми" стихії, находячы пристань серед Руснаків за хырбетом Бескіда, в селі Кычківці на Словациі. Там перežыли зиму і коли тихо уж было в дуклянскій Долині Смерти, вернули на нашу Лемковину. Не до рідного села, бо там остал лем попіл, а до Мшаны, о тілко рідной для Марії, же ту ю, в православній церкви, охрестили (невелике Смеречне не мало своййой церкви). Та неодолга рідніст лемківска перестала істнувати денебуд. Страшенна яр 1947 рока выгнала родину Буряків над далеке Балтийске Море. Оселено іх в Осіні к. Новоґарду, щеціньского воєвідства. В сусіднім селі Кікоже Мария ходила до основной школы. По єй закінчыню продолжала навчаня в Педаґоґічным Ліцею в Старґарді. З матуром в руці, першу учытельску роботу приняла в Слайсіні, пов. Новоґард. Ту нашол молоде красне дівча Федор Ґоч, на штоден прожываючий і діючий в Горях, в рідній Зындрановій, де задумал заложыти своє родинне гніздо. Так ся і стало. По шлюбі, державным і церковным (в Щеціні), 1963 рока Мария замешкала з мужом в Зындрановій. 1965 рока вродил ся ім сын Роман, а в 1970 другій сын – Богдан. В меджечасі, в 1968 році вповадили ся до нового дому, а старе обыстя Ґочів свідомо презначыли на славний днес скансен – Музей Лемківской Культуры. Было при його орґанізациі немало труду. При ним і при родинных обовязках як і професийній працы, учытелюваню, Мария не занедбала закінчыти выжшы студиі – росийску філолоґію і початкове навчаня – в Перемышли і Жешові. 35 років учытелювала – в Зындрановій, Тыляві і Мшані, одкале, на становиску директора, одышла на заслужену емеритуру.

Та на емеритку Пані Мария Ґоч з Буряків нияк не выглядат. Старчыт прийти до Зындрановы на шторічне Свято Лемківской Традициі „Од Русаль до Яна", жебы переконати ся – што маме до діла з енерґійном, полном жытя жінком, щыро одданом нашым народным справам. Та свято быват раз до рока. Рік же вміщат в собі соткы „обычных" дни, а рокы – тисячы. Не зрахувати тых дни, одданых музейным справам, справам Церкви (в 1985 р. побудувано в Зындрановій нову церков). Мария все жыла духом рідной культуры, традициі і бесіды, якой красні навчыла своїх діти та уж і внуків. Николи і ниґде не стыдала ся свого роду і хоц вчыла лем в польскых школах, там де учениками были лемківскы діти – все бесідувала до них по свойому. Є вірном чытательком нашой „Бесіды" од самых єй початків.

Та не лем зато поміщаме ту коротке о Ній слово. І жычыме в Дни Ювілею долгой і погідной, щедрой і щесливой осени жытя – з нашым народным: „Многая і благая літя!" **(ПеТро)**

* *

14 квітня 2003.

минят **40** років

спільного жытя

МАРИІ і ТЕОДОРА

ҐОЧІВ

— Зачьудувал єм ся на тото чьудове дівчьа,
і-м пішол, і-м взял — здає ся гварити Теодор Ґоч.

— І добрі сте зробили — гвариме Вам. —
І жыйте щесливо на рідній, улюбленій Лемковині,
творте Добро і стрічайте наступны жытьовы Ювілеі.

- Приятеле зо Стоваришыня Лемків і Редакциі „Бесіда"

* *

МАРИЯ КОНОПНІЦКА

В Вельку Пятницю

Так ся мі часом привиджат, о Христе,
Же не там деси, за морьом шумливым,
Лем ту, в нас мал єс дорогу тернисту
І же-с том нашом проходил ся нивом,
Преберал пальцми по арфі колосів,
Што йойк чловечий несут одголосом.

Же ту, в котрисий з нашых хыж, Господи,
Де выгнанцями сходжены порогы,
Была Вечеря, коли-с братям подал
Хліб Свій завітній, посеред тырвогы, –
Жебы враг не знал, жебы не потенул,
Де Твоя Чаша – Кырвю наполнена.

І здає ся мі – тоты сосны нашы,
Тоты березы, розшумлены в поли,
То был, Господи, Твій Сад Гефсиманьскій,
Де-с терпіл душом, де-с ся за нас молил,
І же той ночы на шовковы травы
Не роса сіла, а Твій пот кырвавий.

І здає ся мі, же-с ту был пойманий,
В оковы взятий, битий без пощады...
Бо так мі, Христе, знаємы сут раны
І синці Твої, і катів громады,
І свист ременів, што як ножом ріжут,
Же то не было за морьом, а ближе.

І знам, же в нас лем, на меджы, при пути,
Край заросненой прадавной могылы
Тоты терниска мусіли роснути,
Што ся болесні в Твою главу впили...
Бо жадны інчы терні так не ранят,
Як тоты нашы, свойого хованя.

Знам тіж, Господи, же-с ту деси близко
Під крестом падал на наше стерниско
І Кырвю Свойом землю окырвавил,
І образ мукы на ній єс оставил...
І смотрю нераз на земличку чорну,
І ввиджат ся мі Спас Нерукотворний.

І дізрю в сьніжній замети, з далека,
З лицьом змученым, з лахом на хырбеті,
Похыленого гу земли чловека,
Котрого велькій крест смертельно гнете...
І знам, же то є Кіринейчык, Христе...
А решту гмла мі вкрыват, гмла сьніжыста.

І знам, і чую, же Голгофа ту є,
Ту-с был прибитий до креста, Господи!
Бо ниґде інде так ся не банує
І такой смерти видіти не годен,
І той жалости ниґде не видати,
Котром сполнена рідна наша мати.

І здає ся мі, же єс вырюк слова
Ту: – „Ілі, Ілі, ліма савахфані!" –
Же ту з рамене звисла Ти голова,
І же-с ту сконал і во ад єс занюс
Надію вельку, котрой долго чекат
Так зимний камін, як серце чловека.

І видит ся мі, же лежыш во гробі,
Што привалений скалю і каміньом,
І же сторожа стырміє при Тобі...
Але я чекам з тугом і тремтіньом,
Бо знам, Господи... бо ношу надію,
Што внет настане Ден Воскресенія.

З польского перевьюл
Петро Мурянка

ЯРОСЛАВ ГОРОЩАК

Полудньове ораня

(З НЯНЬОВЫХ ОПОВІДЯНЬ)

Старий газда - назвиймe го Максим (а як ся звал направду то не ма значыня) – мал поле під лісом. Яр была пізна і час найвыжший орати. До поля ішло ся товды завчасу і в полудне юж ся не працувало, лем полуднувало. То значыт іло ся полуденок. Гнеска вшыткы повідают „обід" і мают на думці ідло медже 3-тьом а 4-том годином по полудни. Но бо як ся встає о 6-тий і зачынат о 7-мий та 8 годин роботы минят як раз о 3-тій по полудни. Коли еднак роботу зачынало ся чым свит то в полудне юж ся човек фест наробил. Но, але Максим пішол до поля пізно. Дома не барз было што рано зісти бо баба як раз похворила та пішол голоден. Орало ся му дост паскудні. Глина ся му ліпила до деревяного леміша. Мусіл ей што кус істыком згартати. Ей, жебы то так мати желізний плуг. В селі юж декотры газдове мали плугы зо желізным лемішом, але він был бідніжший та на такі плуг не было го стати. Лем чересно мал желізне. Мучыл ся хлописко.

Полудне пришло скоро. Горячо ся зробило як в літі. Пасувало бы старинным звычайом сісти до ідла, але не мал зо собом ничого, ани му нихто нич не вынюс. Завзял ся. Іщы пооре, час якісий без престанку, а потим піде домів.

Потяг скыбу до самого ліса і товды

- одкальси ся взял хлопец.

Мал може з вісем років. Зачал ся призерати його роботі. Максим тіж кус на него смотрил як му плуг позволил. Не был то хлопец з Білцаревы бо ся прешіж вшыткых в селі знало разом з іх дітми.

„Откале він може быти? - дивувал ся. Што ту робит? Може з бабами є в лісі на черницях? Та де там ішы до черниц - преці яр допіро. Може то не Лемко, лем даякій Кінцьовяк, бо ани *Дай Боже шесьця* не рюк, як то звыкло при роботі ся повідало, ани *Понайбі*, ани навет *Дай Боже добре полудне*, яко же то як раз само полудне было.

Хлопец зачал ходити при самым плузі вздолж скыбы і призерал ся його роботі критычным оком, а як дашто не барз вышло, та ся підсьміхувал выражні вышкырчо. А же Максимови того дня фактычні не ішло та го і мерзил тот хлопец. Позерал тіж на него шцтораз барже неприязным оком і юж му мал речы, жебы си пішол в чорты, але товды хлопец прорюк.

По лемкывскы - і му повідат:

— Ой Максим, Максим жлі ореш.

Максим хлоп был спокійний як то Лемко, але ним сіпло. Такій блазен і сьміс му звертати увагу? Йому, старому газдови, што юж не єдну скыбу преорал? А до того не двоіл му, як ся такому смаркатому належыт, лем му на ты повідал як бы му ривня был. Та хто такє видал? Рич нечувана!

І гукнул на хлопця :

— Ты бздино будеш мі повідал, же жлі орю? Ноле втіч мі одталь бо як ти потягну істыком по дупі та ся зосрани!

Але малий ся нич тым не прейнял і зачал повчувати Максима як ма орати. Тому як на зліст - а може зо злости - ішло шцтораз гірше, а хлопец ходил попри ним і фурт пригадувал.

— Не так ореш, так ор!

Нажер в кінци газду так, же тот спер коня, взял істык до рукы і рушыл гу хлопцю, жебы го од ся одогнати.

Хлопец лем ся кус одсувал і дальше ся вышкырял. Был близісью. Максим зробил векший крок і схыляючы ся нагло втял го з легка по лысті, зо свойой правой стороны, але

- хлопец так деси скрутил задом, же істык шмигнул в повітрю, а тот лем ся засьміял і втікал неспішні - гу лісови...

Максим почервенів зо злости і скочыл скорше.

— Як тя зімам, та не раз дистанеш, але з пят раз – подумал.

Допал хлопця скоро, бо прецїж векший был дуже і втял го міцно, нибы шабльом, од лівого уха тым разом по лівым пілдупку - і юж бы му праві злекшало, але

- тот зас ся якоси умкнул і зас не дистал, лем ся зреготал паскудні. Газду добри нагла кров не заляла. Та не стати го такого блазна дигонити што ся з него вышкырят? Встечений погнал за хлопцьом кілько мал силы в ногах з думком, же як го зімат та го зриже так, же буде мал цілу дупу гранатову. Хлопец втікал нибы не так скоро, а все деси был на два крокы пред ним.

Ліс тымчасом зближал ся в очымінь. На краю оранины під самым лісом, коли оба гнали фест хлопец нездобачкы кучнул. Газда ся не сподівал такого фигля. Ногы му підорвало і полетіл як жаба „на передні лабы". Летячы в повітрю мал чудне вражыня, же ся о пняк якісий

зашпотил, а боком ока взрил як бы чорну купу чогоси паскудного - а може ся му лем здавало.

Як грянул грудми на землю та му дыханя сперло. Зробило ся му недобри, в очах потемніло....

Як раз в тым місци вышли з ліса дівчата і взрили якісого хлопа. Лежал горизнач! Рукы мал нибы выкручены під крижами. Твар синю і набырмічу. Очы вывалены на верха, а з гамбы текла му піна. Выглядал страшні, як шыбеняк, што го тилько што завісили. Цілий якісий ненатуральні выпруженый. Дівкы одскочыли престрашены і юж мали втечы, але хлописко захырчал і якоси не по людзкы было так го лишыти. Видно жыл іщы. Двигнули го кус до горы і выняли рукы спід крижи. Хлоп натыхмяст окляп. Замджурил очы. Твар му зачала блиднути. Вытерли му піну з гамбы, а він зачал дыхати. Набырміня зачало зыходити і дівкы здивены натыхмяст го познали. Зачали го клепати по твари.

– Максиме! Максиме - што Вам!?

Аж ся хлоп вічкнул і отворил очы.

– Што ся стало – зьвідує ся не доцяп іщы притомний.

– Та сте лежали ту під лісом юж мало теплы рекли дівкы і оповіли му як з ліса просто на него вышли і як выглядал.

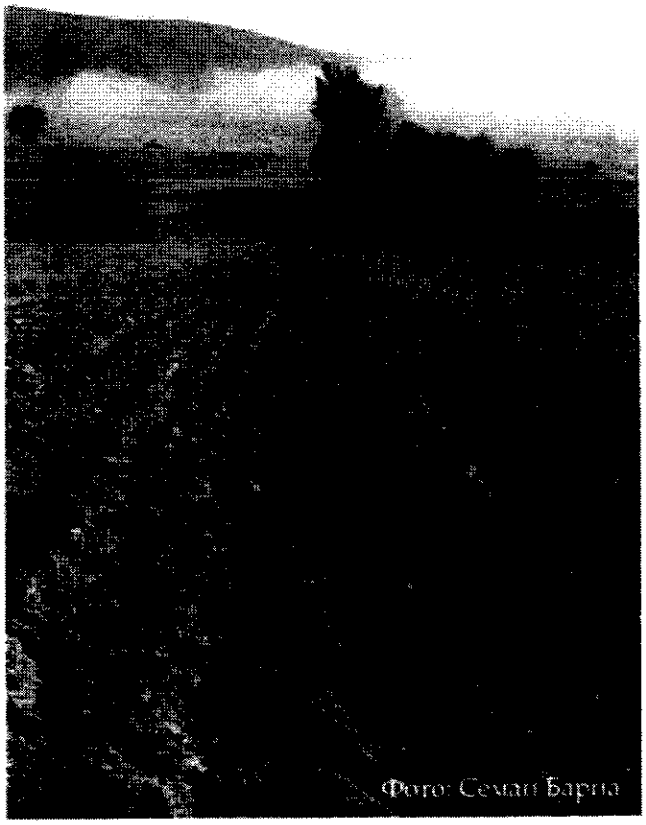
Фото: Семан Барна

Максим пізрил на тот пняк, што ся о него зашпотил, але ниякого пняка не было. Одкаль бы ся зрештом мал взяти на краю ораного, пред самым лісом.

– Но а де тот хлопец – зьвідує ся дівчат

– Якій хлопец ?

– Та такій може з вісем років - мусіли сте го виліти, бо як раз до ліса летіл, ту де сте вышли.

Дівкы посмотрили по собі. Ци тому газді сонце за барз не припекло до черепа? Бо тіж пекло, же пекло в тото полудне як в червци. Але Максимова шапка лежала кус дальше. Значыт хлописко орал в шапці, як то мали хлопи в звыку і як ся звернул та му хпала.

– Ні! Жадного хлопця зме не виділи. Як бы летіл през ліс та хоцбы зме го чули, бо в повітрю прець не полетіл.

Максим сідил на траві і чухал ся здивений по карку. Думал хвилю і наглю припомнул си стары оповіданя. Страх прелетіл му през твар. Очы ся му звекшали. Посмотрил на дівкы і рюк тихо:

– Біс полудньовий... Не треба было през полудне орати.

Нич з того не зрозуміли, але його выгляд і іх встрашыл. Нич веце ім не повіл, ани нич юж того дня не робил, лем скоро запряг коня до воза, шмарил на него плут і чым скоре поіхал домів.

Взял тіж і дівчата на віз, і по дорозі, юж дост далеко од того місця зачал ім оповідати што ся му трафило. Дівкы зас му рекли, же нияк не мали тади іти, але сами не знают чого скрутили. Може то Бог так дал, видячы як чорт мучыт праведну душу...

* * *

Вшыткы знают, же злы духы найбарже ради ся появяют о пілночы, або медже пілночом а третьом годином рано. Кілько то байок, ни оповідань як то о півночы вказал ся біс і страшыл, шкодил, взяти хтіл душу, але найпізніще о третім съпіваню когута мусіл зникати.

Повідал мі колиси няньо, дивну історию. О бісах, што ся появяют не о півночы, лем в полудне... А было то (на кілько памятам) так як сем выжше описал.

Цекаве, же полудне, може не так як півнич, але тіж в якісий міри было узнаване за час маґічний і не барз безпечний. Може на підставі того, же ту 12-та і ту 12-та година?

Не знатя што ся направду притрафило Максимови. Знаме лем тото, што сам оповідал. Ци мал привиды даякы, ци може был хворий на даяку падачку і встыдаючы ся признати приклікал старе віруваня в полудньового біса. Ци тіж може... Бог лем зна, яка є правда.

Десяткы років по тым як ем чул тото оповіданя, прочытал ем в якісым опрацуваню етноґрафічным, же біс полудньовий выступувал серед Всхідніх Славян лем на Лемковині і в Росиї. В Польши істніло таке понятя як Południca што тіж мала люди на зле водити.

Настінний календар Фундациі Спомаганя Лемківской Меншыны RUTENIKA

вышол о часі, то значыт пред початком Нового 2003 Рока, та збігом околичности не повідомили мы о тым скорше. Бисме ся в груди. Бо прекрасне то выданя, яке повинно ся найти в каждій лемківскій хыжы.

На картах календаря 30 х 30 цм поміщено 12 кольровых репродукций авторства Семана Барны, представляючых церкви: в Злоцькым, Поворознику, Шавнику, Высові, Туриньскым, Полянах (Мыспівскых), Вільхівци, Кренници, Мушынці, Андрівці, Милику і Астрябику. Натоміст на картах календарьовых місяци, на тай малок поміщено цінны архівальны фоторепродукциі знищеных церкви: в Королевій Рускій, Перунці, Новій Веси, Ізбах, Чертіжным, Ріпках (пренесена до скансену), Незнайові, Липній, Жыдівскым, Свіржові Рускій, Тыляві і Ославици. Окрем того в тексті *Los łemkowskich cerkiw* перечислено 206 церкви, з часом іх будовы, в тым 93 уж неістнуючы. На окремых картах поміщено тіж ілюстрациі і тексты о іконостасі і Святій Горі Явір.

Тото цінне выданя конче треба придбати. Пиште за ним: Fundacja Wspierania Mniejszości Łemkowskiej RUTENIKA, 00-707 Warszawa, ul. Ponikowskiego 12b tel./ fax (22) 651 00 44.

Федор ВІЦО / ІЛЬКО СОВА З БАЮСОВА

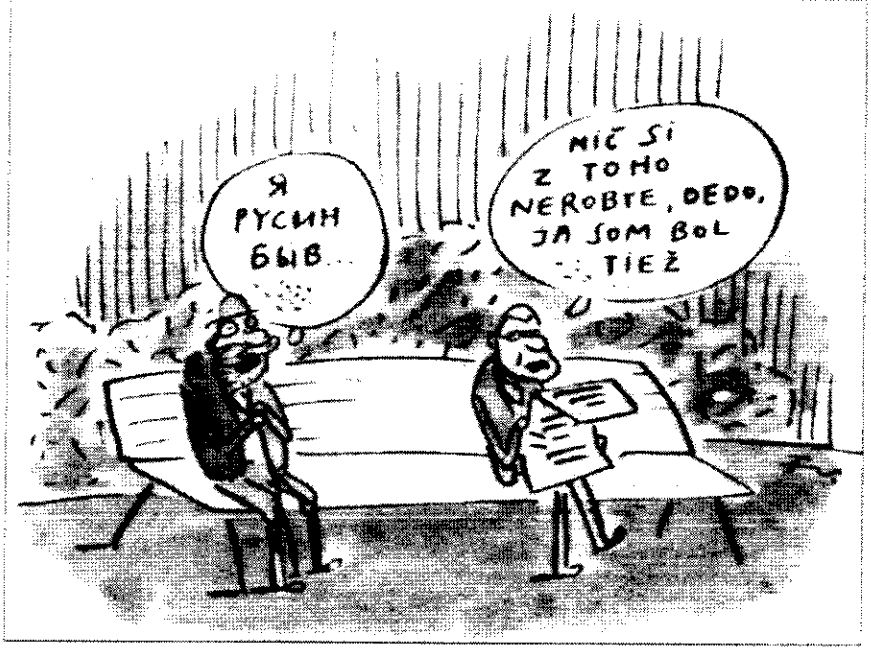

АЛЕКСАНДЕР ДУХНОВИЧ

Мысли

Не маме ничого власного окрем чести. Одступити од ней, то перестати быти чловеком.

Хто заєдно глядат ліпшого, часто і добре тратит.

Велика рыба малу рыбку, великій птах малого пташка, і чловек мнимо великій - слабшого чловека ловит.

Око для самого себе єст мікроскопом, а для другого - телескопом.

Правда без розуму дуже годна вчынити, але розум без правды ничого доброго.

Слава і добробыт сут вождями молодости.

Безженство то шырокій степ, по котрым сказаний чловек блукат, заєдно глядаючы того, чого николи не находит.

Чловек як сойка, радо щебече о тым, што од другого чул.

Жыти треба так, як бы ся было все пред гурмом люди, як бы прозрачне было твоє серце.

Максим і Клим

Максим, як знаме, был назрячий. Трафило ся, же били з Климом пація. Максим зрыхтував сой на поздорындзи ніж, взял перлик, а Клим миску на кров. Розмахнул ся Максим, а Клим як не стрылит мисчатом і – втікы.

— Та чом, бортаку втічеш?

— Та мі без мысель прелетіло, же вдариш там, де смотриш.

—

Клим выбрал ся не Словакы, же принесе, так пред святми, да з баньочку кроплі. Та зімали го на граници фінанцы.

— А де то так, газдо, о змерку?!

— Та тераз то уж до рици.

—

Максим од шывного часу слабо чул на ліве ухо. Клим, кєд ся выбрали до корчмы, сіп му акуратні по тій страні.

— Чомси мя, Максим, барз болит в слабинах.

— Як гадаш?

— Не як гадам, лем як ся з бабом милую.

—

— Зарізал єм, Климе, того бортакуватого барана.

— Та чом так наглі? Та пація єс хыбаль іщы не зіл?

— Та, видиш, страшыл мя фрас. Буцкал по ночы до двері і заєдно: ууу... беее..., ууу... беее...

ФЕНЯ ФЕНКАНИН-РУДАКЕВИЧ

Моральна підтримка

Міні-новеля

Моя жена несподівані захворіла. Єй одвидів дохтор. Він повів, же єй жыття в вашых руках і потрибує-ся моральна підтримка. Я повів тото жені. Она тилько тяжко збыхнула, махнула руком і незадоволено мовила:

— Дохторы вшытки єднакови. Повідают єдно, а выходит інакше. Я знам, же гмру, а ты ся оженыш. Но, лем смот-ся за мойом могилом. Іщы не забывай квіточки поставити.

— Та ты што? — одповів єм. — Я замовлю найгардіши вінец з жывих хризантем. На чорних смужках злотыми літерами зроблю барз ладни, ласкави напис.

З очы жены потекли дві срібны кулькы.

— А на твоій могильці знаш што посаджу? Ано, вгадай? Твій улюблени жасьмін і без. Поставлю загородку з дроту кольору блавату. Ты любила-ся смотрити на небо.

Жена почала плакати.

— А за пінязі, тобом наскладаны, люба, замовлю помник. Зобрана будеш в найновшій блюзці з ружами на грудях. Зачесана будеш як втовды, коли-с ся оддавала.

Жена зайшла-ся плачом.

— Заспокой-ся, моя люба жено. Вліті і взимі на твоій могилі будут квітнути півоні і айстри.

Жена іщы тяжче почала плакати.

— Ховати тя будут з музыком, — морально підтримував муж. — Авто буде закрите, жебы не было студено. Труну обкладеме квітками. Правда, же буде гарді? Єґомосьць отправлят вшытки молитви. Они гварили, же не пропустят нич.

Жена почала захлинати-ся.

— Некрольог, — заспокоював єм хвору, — надрукуют в газеті „Дзвони Лемківщини", я юж з редакторьом ся домовив.

Жена зблідла і на єй лиці выступили ружови плями.

— А што до мойой женячки, то не маркот-ся, я юж си виберу молоду і лагідной натуры...

Моральна підтримка сдразу по— могла. „Злота половина" зоскочыла з постелі і повіла:

— Тераз юж знам, же моральна підтримка помагат!

Джерело: „Дзвони Лемківщини", Вересень-жолтень 2002. Помищат ся без змін.

Послухайте вшыткы люде лемківского роду —
хто в тым краю рідным, бідным
каламутит воду.
Послухайте, може ся вам
придаст тото в біді,
може навчыт шанувати
братів і сусідів.

(Амроз)

Місце для рефлексий

І зас мушу штоси речы, кед ня, босого, редактор ты, на тым місци – як на кобици - поставил. Мушу?! А што я – машынка до здумуваня конин? (О чым ты писати, но о чым? О телятах?). О Саддамі черкнути, ци о тым з Бушу? Не мій кін, не мої амфібії – най тыркочут як хочут! Зрештом, о тым бубнят заєдно, аж уха пухнут! Пасут ся, гади, на дачый біді!

Речете – і я, кед єм на тым місци, як на кобици, повинен выповісти добре слово. Тымбарже – речете – же єм бывший семінариста, днешній гуманіста (правда, з гузом на голові). ...Но, може мате рацию! Кед чловек, босий, не годен дати ближньому боканчів, най хоц в боканчох до душы не входит. ...Но, а з чым я иду, як не з добрым словом!

А боканчів, бутів – в Америци, як і в нашым краю – дост! ***(ПеТро)***

W NUMERZE:

str. 2 – prezentacja numeru;
str. 3 – *Nowiny - nie nowiny, nie tylko z Łemkowyny* – z życia łemkowskiego i rusińskiego kręgu kulturowego;
str. 4 – *Z prasy, z komentarzem i bez*;
str. 6 – *Bukiet kamyków* (Brian J. Pozun) – artykuł o Juraju Jakubisko, wybitnym słowackim reżyserze rusińskiego pochodzenia;
str. 7 – *Duma z grekokatolickich przodków* (Dr Petro Krapiak) – pismo interwencyjne z powodu słowakizacji Rusinów - grekokatolików;
str. 8 – *Zakarpacka tragedia* (Aleksander Hawrosz) – reportaż śladami zabójstwa sprzed 70 lat;
str. 10 – *Europejski Trybunał Praw Człowieka* (Paweł Stefanowski) – tekst pozwu Obywatelskiego Kręgu Łemków HOSPODAR w sprawie zadośćuczynienia krzywdom wynikłym w następstwie Akcji „Wisła";
str. 11 – *Moje dwa grosze* (Petro Trochanowskij) – dotyczy w/w pisma -pozwu;
str. 12 – *Kolędowanie w Bursie* (Petro Trochanowskij) - reportaż;
str. 14 – *Biblia literatury Łemków* (Petro Kohut) opinia o książce Dr Heleny Duć-Fajfer (p. niżej);
str. 15 – *Trzesienia ziemi nie było* (pt) – notatka o IV Kongresie Stowarzyszenia Łemków w Legnicy;
- Zapowiedź obchodów 200. rocznicy narodzin Aleksandra Duchnowycza;
str. 16 – *Listy do „Besidy"* (Jarosław Horoszczak) – kontynuacja; - *Droga Redakcji „Besidy"* (Aleksander Chudyk) – odzew na cykl *Listów do „Besidy"*;
str. 17 – *Od Redaktora* – jw.;
str. 18 – *Uwaga, kandydaci na studia!* – informacja o warunkach naboru do AP w Krakowie;
str. 19 – *Sytuacja kulturalna Łemkowszczyzny w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku* (Helena Duć-Fajfer) – kontynuacja cyklu tłumaczonego na język łemkowski rozdziału książki Autorki *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX i na początku XX w.*;
str. 22 – *Maria Gocz-Buriak* (PeTro) – tekst okolicznościowy z okazji 60. rocznicy narodzin;
str. 23 – *W Wielki Piątek* (Maria Konopnicka) – wiersz w łemkowskim tłumaczeniu Petra Murianki;
str. 24 – *Południowe oranie* (Jarosław Horoszczak) – literacka wersja opowieści ojca Autora;
str. 26 – 27 – satyra, myśli, rozrywka.

Na pierwszej stronie okładki: *Ukrzyżowanie* - Bartne, pocz. XX w., artysta ludowy Wasyl Gracon, foto: Grażyna i Zygmunt Malinowscy.

Na ostatniej stronie okładki: *Cerkiew Św. Michała Archanioła we Florynce* – foto: Szymon Barna.

♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦

„B E S I D A" - dwumiesięcznik Zarządu Głównego Stowarzyszenia Łemków • Redaguje zespół: Helena Duć-Fajfer, Andrzej Kopcza, Piotr Trochanowski (redaktor odpowiedzialny) • Adres redakcji: 33-380 Krynica, skr. pocztowa 123 • Kolportaż: Dymitr Rusynko - Zarząd Główny Stowarzyszenia Łemków 59-204 Legnica 6, ul. Zofii Kossak 6 - na ten adres należy składać zamówienia na prenumeratę • cena pojedynczego egzemplarza - 3 zł,- plus opłata za przesyłkę. Przedpłata na prenumeratę roczną, z kosztami przesyłki - 30,00 zł.

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania materiałów. Poglądy redakcji nie zawsze są zbieżne z poglądami autorów artykułów.

♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦♦

Czasopismo dotowane przez MKiDN

Walter Maksimovich
Digitally signed by Walter Maksimovich
DN: cn=Walter Maksimovich, o=www.lemko.org, ou, email=walter@lemko.org, c=US
Date: 2010.02.17 00:34:08 -05'00'